AMBT & HEERLIJK HEID

Jaargang 52
nummer 151
juni
2006

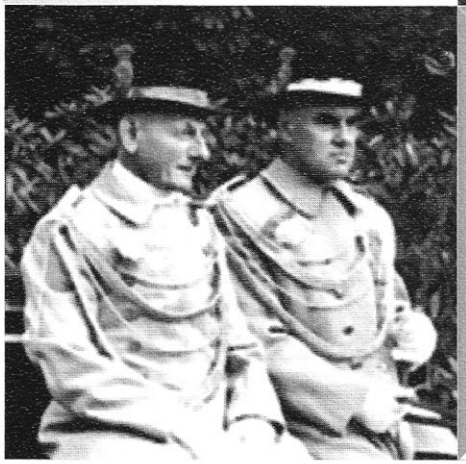

OUDHEIDKUNDIGE KRING
RHEDEN-ROZENDAAL

Doelstelling

De Oudheidkundige Kring Rheden-Rozendaal is opgericht 11 januari 1954 en heeft zich ten doel gesteld:
de bevordering van de kennis van de geschiedenis van land en volk van de Veluwezoom, in het bijzonder van de gemeente Rheden en Rozendaal. De Vereniging tracht dit doel te bereiken door het houden van lezingen en tentoonstellingen, het bewaren van historische voorwerpen en door het bevorderen van plaatselijk onderzoek op historisch gebied alsmede door steun van en samenwerken met instellingen, stichtingen of verenigingen die een soortgelijk doel nastreven.

Activiteiten

Het archief van de Kring wordt bewaard in het Gelders Archief Arnhem en omvat een grote verzameling boeken, dia's, foto's en andere voorwerpen. In overleg zijn deze archiefstukken ter inzage voor de leden.

Vier maal per jaar wordt er een lezing gehouden door een deskundige, die een interessant onderwerp belicht. In de zomer en winter wordt voor de leden een excursie georganiseerd.

Het eigen periodiek verschijnt per kwartaal, waarin onderwerpen behandeld worden die een raakvlak hebben met zowel de locale als de regionale geschiedenis.

De Kring is aangesloten bij het Gelders Erfgoed.

Bestuur

Voorzitter & Secretaris
E. Olde Rikkert
Sophiastraat 42, 6882 NL Velp
Tel 026 3646618
E-mail e.olderikkert@planet.nl

Vice-voorzitter
W.M.J. de Wit
Diepesteeg 25, 6994 CC De Steeg
Tel 026 4954344
E-mail walter.dewit@planet.nl

Penningmeester en Ledenadministratie
H.A. Lampe
Hoofdstraat 7, 6881 TA Velp
Tel 026 3634768
E-mail andre.lampe@planet.nl

Bestuursleden

H. Bruil	Velp
P.J. Clous	Velp
F. van Rijswijk	Dieren
T. van der Werf	Velp

Bankrekening
556713591
Oudheidkundige Kring Rhe
Velp

Alle rechten voorbehouden.
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Ambt en Heerlijkheid

Is een uitgave van de Oudheidkundige Kring Rheden-Rozendaal
Verschijnt 4 keer per jaar
Nummer 151, juni 2006
ISBN 1384-3362

Redactie
M.C.A.P. Brekelmans-Roelofs, H. Bruil, I.M. ten Holte-Oerlemans, P.J.A. Kamper sr, J.P. Rijnbende en W.M.J. de Wit

Redactieadres
W.M.J. de Wit
Diepesteeg 25, 6994 CC De Steeg
Tel 026 4954344
E-mail walter.dewit@planet.nl

Abonnement
- In combinatie met het lidmaatschap van de Oudheidkundige Kring

  € 21,00 per jaar

- Losse nummers € 4,25 per stuk
  zijn verkrijgbaar bij:
  Jansen & De Feijter en Bruna te Velp,
  Read Shop te Rheden en Bruna te Dieren

Vormgeving
P.J.A. Kamper sr

Druk
Paverds Printshop Velp

Inhoud

2 *Carmiggelt en Happy*
Walter de Wit

4 *Carmiggelt op Steeg*
Ietje ten Holte, Hilde Brekelmans en Walter de Wit

7 *Boekbespreking*

8 *De zendingsfeesten te Middachten*
Hans Rijnbende

13 *In memoriam Frank van Heusden*
Co de Bruijn

15 *Herinneringen aan Ellecom*

17 *Rectificatie*

18 *Rhederhof een (on)bekend landgoed*
A. Colenbrander, A. ten Hoed en W. de Wit

24 *Het nieuwe bouwen in Rheden en Rozendaal*
Nelleke den Boer-Pinxter

32 *Lezers vragen/antwoorden*

32 *Gezocht Webmaster*

33 *Bestuurmededelingen*
Elise Olde Rikkert

Hoe de Zending in de eerste helft van de vorige eeuw zijn medemens in Afrika zag

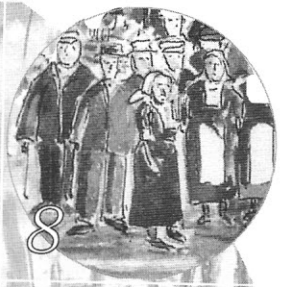

Een exposé van Het Nieuwe Bouwen van de jaren twintig en dertig, dat de grondlegger is de huidige architectuur

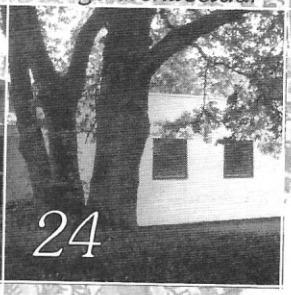

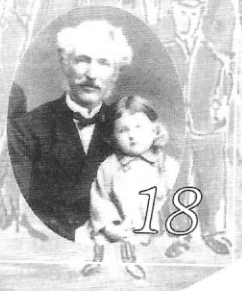

Waarom moet het erfgoed van de familie Brantsen het landgoed Rhederhof behouden blijven

Carmiggelt en Happy

Daan Modderman (l) samen met Happy op de bok

Simon Carmiggelt heeft in vele kronkels in het Parool het wel en wee van Happy beschreven. Als trouwe stamgasten van Café Hekkelman in De Steeg zagen ze elkaar dan ook regelmatig. Happy kwam er elke avond met de fiets en later op de bromfiets vanaf de Haverkist. Kort na de oorlog had hij zelfs bij Hekkelman een dansclub opgericht. Van Daan Modderman had hij een gebruikte Lunspak gekregen, dat eerst door Daan gedragen was maar doorgegeven aan zijn knecht, waarin Happy optrad als dansmeester. De naam Lunspak had binnen de familie Modderman zijn naam gekregen vanwege het feit dat Oud-minister Luns in die dagen altijd zo'n donker pak met vette krijtstreep droeg. Dat pak had meerdere functies want als er een bijzondere feestdag was in het dorp stapte Happy op zijn fiets om op te treden als ceremoniemeester.

Zijn uitbundige drankgebruik had Happy overgehouden aan zijn jarenlange verblijf in Frankrijk. Happy heette eigenlijk Jacob Sies maar werd thuis en binnen de familie Appie genoemd. Zijn vader was privé-koetsier bij een oom van Daan Modderman. In zijn jonge jaren werd Appie stalknecht bij een grote stalhouderij in Den Haag. Een van de klanten van deze stalhouderij was directeur Wijnmalen van de Spijker autofabriek.

De heer Wijnmalen had gevraagd aan de stalhouder of deze geen goeie knecht voor hem wist, die mee wilde naar Frankrijk omdat hij daar ging wonen en al zijn paarden mee wilde nemen. Appie was de gelukkige en trok met 6 paarden in de trein richting Frankrijk. Na een reis van 5 dagen, in die tijd had men minder haast dan tegenwoordig, kwam Appie met de paarden aan op de plaats van bestemming. Het eerste wat zijn nieuwe baas de heer Wijnmalen aan hem vroeg, was hoe het gegaan was met de kist met de tuigen in plaats van hoe de paarden het er op die lange reis afgebracht hadden. Happy zei dat alles goed gegaan was en dat hij de hele reis op de tuigenkist gelegen, gezeten of geslapen had. Nu pas bleek dat in de kist, behoudens tuig ook het familiekapitaal mee de grens overgekomen was. Klaarblijkelijk was de directeur van de Spijkerfabriek op tijd vertrokken want na enige tijd ging de zaak failliet.

Na op diverse andere plaatsen in Frankrijk gewerkt te hebben kwam hij uiteindelijk terecht bij de beroemde renstallen in Parijs. Hier werkten veel Engelse jockeys die in de loop der tijd zijn naam veranderd hebben van Appie in Eppie en uiteindelijk mede gezien zijn immer vrolijke humeur, is het fonetisch Happy geworden. Een volstrekt logische verengelsing van de oorspronkelijke Nederlandse naam.

Na 17 jaar in Frankrijk gewerkt te hebben kwam de verfranste Happy in dienst als stalknecht en tijdens de oorlog als koetsier bij Daan Modderman op De Haverkist te De Steeg. Zijn franse inslag en gewoontes is hij nooit meer kwijtgeraakt. Hij was dol op goede wijn, stokbrood en camembert. Omdat in die tijd camembert in Nederland nauwelijks bekend was, nam hij kort na de oorlog op een van zijn reisjes naar de paardenrennen in Parijs in zijn koffer een paar dozen camembert mee terug naar huis. In de tijd werd bij de douane nog serieus gecontroleerd of je onrechtmatige zaken invoerde. Toen bij de Belgisch-Nederlandse grens de ambtenaren de koffer opende om de inhoud te controleren deinsde iedereen achteruit vanwege de odeur die hieruit opsteeg.

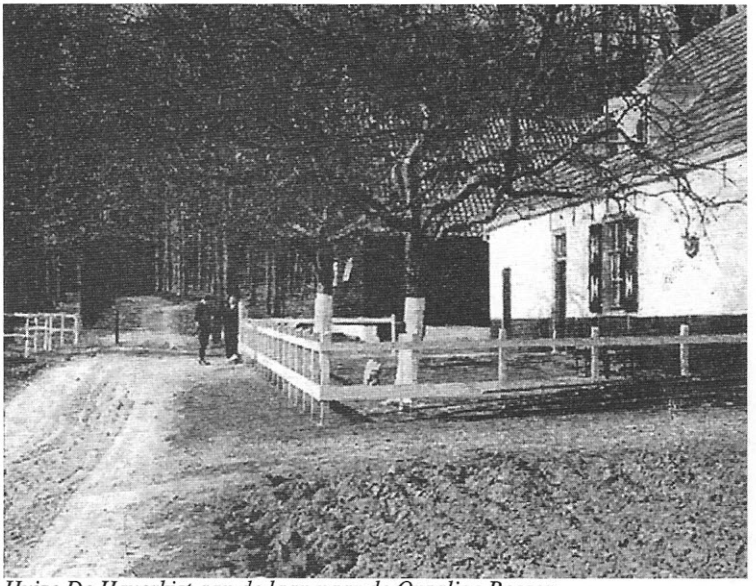

Huize De Haverkist aan de laan naar de Onzalige Bossen

Omdat Happy zijn stokbrood met camembert elke dag met een flesje wijn wegspoelde had hij bij gebrek aan een moderne glasbak het afvalprobleem op eigen wijze opgelost. Achter zijn huisje tussen de Rododendrons tegenover de Haverkist had hij in de bosrand een muur van lege flessen gebouwd. Na zijn overlijden in 1971 heeft Daan Modderman deze indrukwekkende muur van flessen op laten ruimen. Wijn was er vaak in overvloed. Vooral als er tijdens een zware onweersbui zoveel water van de Veluwse bult afkwam dat zelfs de kelders van kruidenierswinkel van Van de Bijl aan de parallelweg in De Steeg onder water liepen. Voor de kruidenier een strop want er was geen etiket dat nog op de fles zat en voor Happy een buitenkansje om goedkoop aan veel wijn te komen. De ongeëtiketteerde flessen werden door hem in hun totaliteit opgekocht en je kon aan hem zien en horen of hij bij het proeven weer een goed of een slecht flesje opengemaakt had.

Een van de meest belangrijke attributen in zijn huis was de jas van Happy. Als vreemden de hond van Happy uit moesten laten vanwege zijn afwezigheid liep de hond geen meter mee, ook al moest hij nog zo nodig, eerst moest de jas over een of andere persoon gehangen worden voor dat hij uitgelaten wilde worden. Dus was je als hondenuitlater verplicht om dat vette stijve ding aan te trekken als je tenminste wilde dat de hond zijn behoefte deed. Eigenaardig genoeg hadden de geiten van Daan Modderman dezelfde onhebbelijke gewoonte. Als je de jas van Happy niet aan had kreeg je geen druppel melk uit de geiten, zo vertrouwd waren ze met de stijf in de hoek staande jas van hun echte baas.

Bennie Gerritsen was in het begin van de vijftiger jaren met zijn dertien jaar al bijna dagelijks op de Haverkist te vinden. Happy kwam ook vaak bij zijn ouders thuis om een borreltje te drinken. Eerst deed Happy dat op zijn NSU-bromfiets maar later in een gemotoriseerd invalidenwagentje. Als het niet meer verantwoord was om Happy naar huis te laten rijden werd hij door de jonge Bennie in de vroege, nog donkere ochtenduurtjes, naar huis gebracht. Prompt dat Bennie op weg naar huis en uit het Onzalige bos komend, aangehouden werd wegens verdenking van stroperij. Voor Happy weer iets om smakelijk over te lachen want dat deed hij graag. Een opgewekt humeur was zijn meest in het oogspringende karaktertrek.
Deze kleurrijke man werd ook door Simon Carmiggelt op zijn bijzondere waarden geschat en vandaar dat hij in zoveel verhalen van de schrijver over zijn Steegse avonturen zo'n prominente rol speelde.

Met dank aan A. en T. Modderman
en B. Gerritsen
W. de Wit

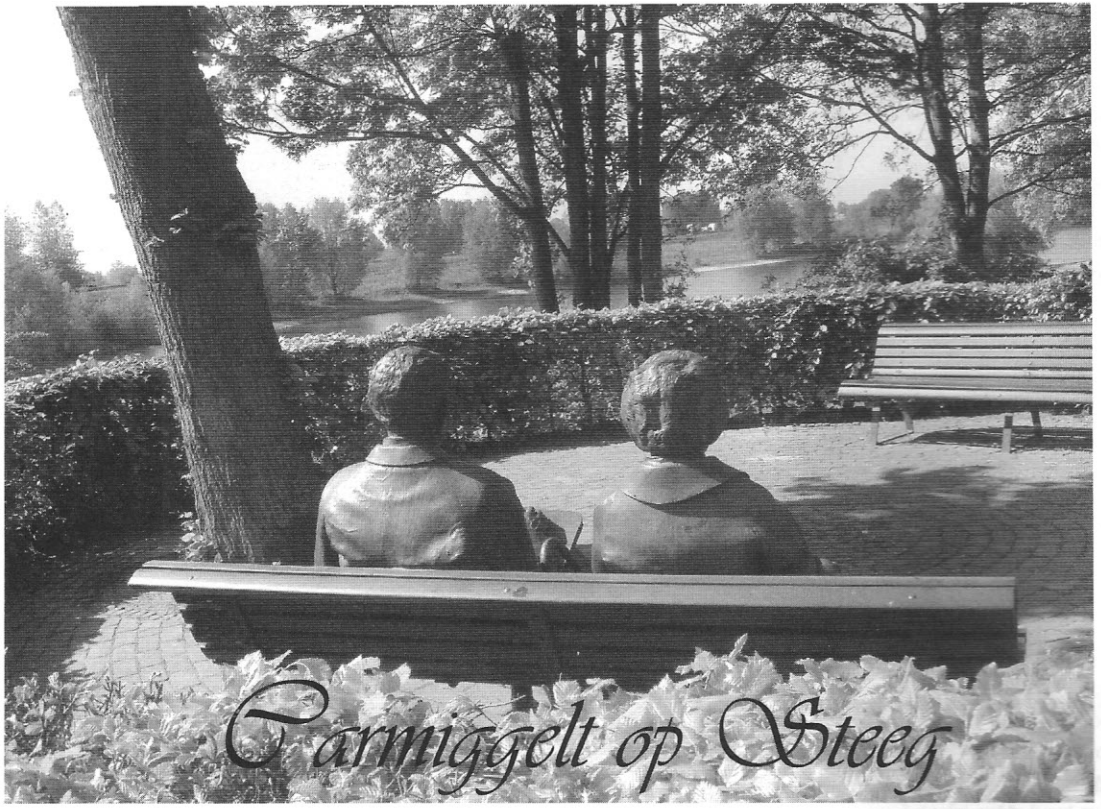

Om de herinnering aan Simon Carmiggelt levend te houden organiseerde de Stichting Rheder Art een 'Carmiggelt op Steeg' dag. In samenwerking met De Alliantie en de Rhedense Stichting voor Kunst en Cultuur werd een expositie samengesteld. Een verslag van deze bijeenkomsten door Ietje ten Holte, Hilde Brekelmans en Walter de Wit.

Op zaterdag 22 april herleefde Simon Carmiggelt even in De Steeg, het dorp in Gelderland waar hij zo graag en zo vaak kwam.

De dag begon in het Gemeentehuis met de presentatie van het nieuwe boekje "De Steeg en Carmiggelt", een uitgave van Diepenmaat uitgeverij en Stichting Rheder Art. Hierin zijn 'Kronkels' van Carmiggelt die zich afspelen in De Steeg aangevuld met nieuwe 'Kronkels' geschreven door leden van het Gelders Schrijvers Kollektief . Het boekje biedt verder interessante achtergrondinformatie, afkomstig van de oud-hoteliers van Pension Café Hekkelman (Toos Hekkelman) en van het Wapen van Athlone (Kees van Dijk), waar de Carmiggelts tussen 1962 en 1986 met grote regelmaat en met veel plezier vertoefden.

Vervolgens opende Kees van Dijk de aan Carmiggelt gewijde tentoonstelling, die onder andere door middel van krantenknipsels, foto's en interviews een beeld schetste van de schrijver Carmiggelt in het algemeen en van zijn band met De Steeg in het bijzonder. Hoe hecht en hartelijk die band was blijkt uit de vele geëxposeerde brieven, foto's en ansichtkaarten, voor een groot deel afkomstig uit het persoonlijk archief van Kees van Dijk.
Natuurlijk ontbreken op de expositie ook een aantal 'Kronkels' over inwoners van De Steeg niet. Stukjes waarin Carmiggelt op onnavolgbaar humoristische wijze het menselijk leven in alledaagse situaties onder woorden wist te brengen. Humor die volledig tot zijn recht kwam in de voordracht van twee 'Kronkels' door acteur Eric van der Donk, die de opening van de expositie afsloot.

Burgemeester Van Wingerden bekijkt samen met oud-burgemeester Borrie en zijn vrouw de zo juist geopende tentoonstelling over Carmiggelt in het gemeentehuis in De Steeg.

Carmiggelt-wandeling onder leiding van Walter de Wit over het landgoed Rhederoord, op de voorgrond het bankje waar Carmiggelt vaak zat te schrijven.

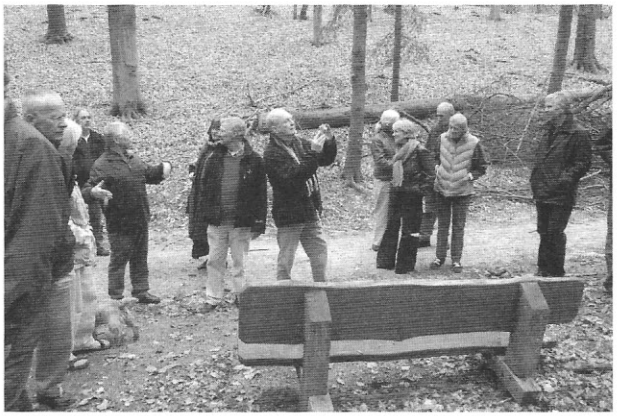

Het verdere programma vond grotendeels plaats in het Parkhuis, waar leden van het Gelders Schrijvers Kollektief de nieuwe 'Kronkels' voorlazen. Zij werden afgewisseld door optredens van Paul Passchier en Gerd de Ley, die in hun repertoire (liedjes en voordrachten) geïnspireerd zijn door 't werk van Carmiggelt. Hun voorstellingen werden goed bezocht en vonden veel bijval.

Interessant was de lezing van Henk van Gelder, journalist van de NRC en schrijver van de biografie: "Carmiggelt. Het levensverhaal"(1999). Hij vraagt zich af of Carmiggelt nog iets te betekenen heeft in deze tijd. Hij is daar pessimistisch over: Carmiggelt past niet meer bij de tijdgeest. Zijn wereld was die van de wederopbouw en de jaren zestig en zeventig. Bovendien was hij een melancholicus, hij schreef over het menselijk tekort. Daar hebben de mensen tegenwoordig geen boodschap meer aan, aldus van Gelder. Een hartenwens heeft van Gelder wel: dat alle Kronkels ooit integraal zullen worden uitgegeven.

Tussen dit alles door was er ook nog een Carmiggelt-wandeling onder leiding van Walter de Wit. Deze wandeling ging over het landgoed Rhederoord waar Carmiggelt vele voetstappen gezet heeft en vaak zat te schrijven op het bankje aan het Filosofenpad.

In het Parkhuis werden ook nog op een grote TV beelden vertoond van Carmiggelt die voorlas uit zijn eigen 'Kronkels'.

Prachtig en enigszins ontroerend om deze verhalenverteller nog eens terug te zien, zoals hij in onze herinnering voortleeft. Verder was er een boekenstand van enige echte Carmiggelt liefhebbers die goede zaken hebben gedaan.

De dag werd besloten met een gezellig Carmiggelt buffet in 't Wapen van Athlone, waarbij Kees van Dijk nog enkele anekdotes vertelde uit het leven van Tiny en Simon Carmiggelt.
Al met al een zeer geanimeerde dag die veel bezoekers getrokken heeft. Wellicht een impuls om dit ook over andere beroemde personen die in deze gemeente geleefd hebben te organiseren.

Carmiggelt al vroeg een ware socialist

In de 16de jaargang van De Socialistische Gids het Maandschrift der Sociaal-Democratische Arbeiderspartij uit 1931 is een gedicht van Simon Carmiggelt opgenomen, dat nog steeds actueel is.. Het kan bij alle discussie over al dan niet vermeende armoede van een deel van onze huidige maatschappij nog een bijdrage kunnen leveren aan het idee dat er altijd een zekere armoede zal zijn. Maar dat het de taak is van iedere mens om datgene te doen wat binnen zijn of haar vermogen ligt om er tegen te strijden.
Carmiggelt schreef dit gedicht als 18 jarige journalist van het dagblad 'Het Vaderland'. Zijn levenslange sociaal-politieke overtuiging en zijn gevoel voor mensen is in veel van zijn verhalen terug vinden.
Het gedicht is weergegeven in de originele opmaak en lettertypen van die tijd.

Het boekje "De Steeg en Carmiggelt" is bij de boekhandel verkrijgbaar voor de prijs van 17,95 Euro.

JEUGD-IDEALISME

DOOR SIMON CARMIGGELT

Waarom is ònze kamer warm
en staan er duizend in de kou?
Waarom? Waarom?
Vertel me dan.

Er zijn nog honderdduizend dingen
die ik verand'ren moet
làter
als ik er op los ga.

Soms hebben alle kind'ren blauwe oogen
en loop ik voort op de gespierde klanken
van een trompet.
De zon zingt over 't wijde, blijde water.

Maar, 's avonds meestal,
ga ik verloren
in de trillende misère van een lantaren
en mijn dom verzet verglijdt,
mijn dom verzet....

Ik wil....
ik zal....
làter....

De boomen zijn zoo hoog,
de takken zingen een hooghartig lied.

En thuis
de lichtkap over vaders grijzend haar,
de warme thee,
wat veiligheid
van moeder.

boekBESPREKING

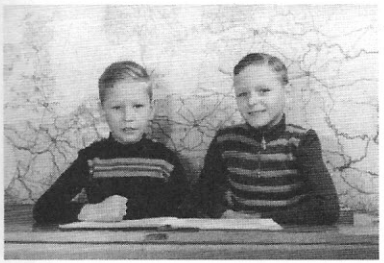

Nieuw autobiografisch boekje over jeugdjaren in Dieren

Onlangs publiceerde Arian van Diermen een autobiografisch boekje onder de ietwat raadselachtige titel "5 in Dieren". Hierin beschrijft hij de periode van vijf jaren in het begin van de vijftiger jaren, toen hij als jongen in Dieren woonde. Vijftig jaar geleden dus, hij was in 1950 vijf jaar oud (de titel hebt u inmiddels wel begrepen) toen hij, met zijn ouders, broers, zijn opa en de poes uit de verhuiswagen stapte voor hun splinternieuwe huis aan de Lindelaan, vlakbij 'de hei'.
In het begin beschrijft Arian de periode toen hij vijf, zes jaar was. Het is opvallend hoeveel hij zich er nog van herinnert, het zijn veelal heel gewone gebeurtenissen die hij beschrijft, maar allengs ontstaat, als een bijna onbedoeld neveneffect. Een beeld van het Dieren van toen, zonder allerlei details die vanuit een historisch perspectief een completer beeld zouden geven. Arian schrijft juist vanuit het perspectief van de spelende jongen, maar geleidelijk neemt de nu zestigjarige Arian, gepensioneerd docent uit Wageningen, het heft in handen en zijn contextbeschrijvingen, over het overheidsbeleid met betrekking tot de volksopvoeding in de vroege vijftiger jaren, de politieke ontwikkelingen, nieuwe producten, de muziek en zijn familie, maken duidelijk dat de schrijver een scherpe, sociologische blik heeft. Het boekje is in een vlotte en prettig leesbare stijl geschreven, en een 'must' voor iedereen die geïnteresseerd is in de jaren vijftig in Dieren en vooral voor zijn leeftijdsgenoten die toen in Dieren opgroeiden. Een 18-tal z/w foto's verluchtigen het boekje en geven een nog betere indruk van die tijd. Het is verkrijgbaar bij Bruna op het Callunaplein in Dieren en Jansen en de Feyter, Emmastraat, in Velp en kost €8,-. Illustratief voor de stijl van Arian is de eerste alinea:

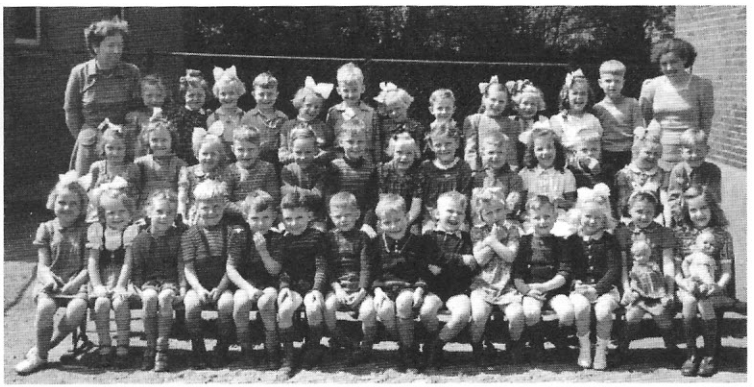

Het is voorjaar 1950. Steunend en piepend komt de grote verhuiswagen tot stilstand. Lammert, hou Poekie vast. "Aorst bin w'm weer kwiet", spreekt m'n moeder bezwerend en in raadselen. Eerst stapt Aart uit, daarna word ik op de grond getild. Dan stapt mijn vader uit, met Poekie, dan mijn moeder met een blozende baby op de arm en ten slotte opa Steven. Het huis is nieuw, de hele straat is nieuw, de weg is nieuw, pa's baan is nieuw, alles ligt er nog maagdelijk bij. De wereld ligt aan onze voeten.

De Zendingsfeesten te Middachten

Hans Rijnbende

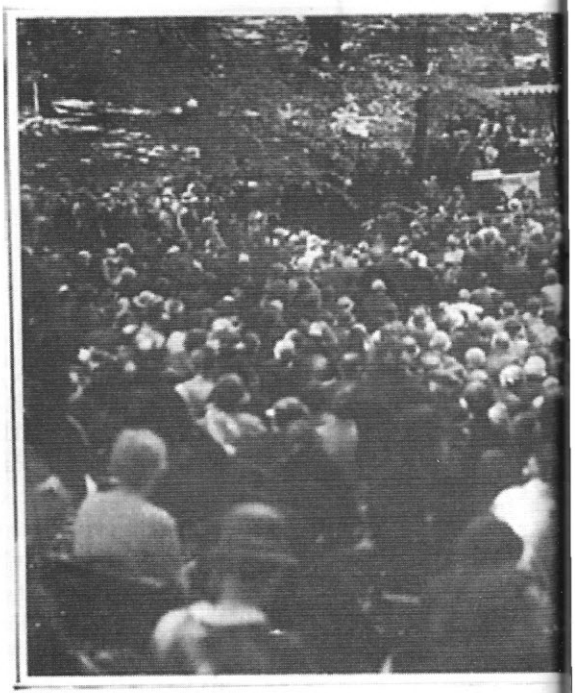

Zendingsfeest

George de Bruin was de zoon van de tuinbaas op Middachten. Hij groeide daar als kind op en maakte het wel en wee van de bewoners en allen, die er in dienst waren, mee. Op latere leeftijd, in de zeventiger jaren van de vorige eeuw, ging hij zijn belevenissen opschrijven en maakte daarbij vele prachtige tekeningen. Als achtjarig kind maakte hij de Zendingsfeesten op Middachten mee en we laten hem dan ook hier aan het woord.

In het jaar 1912 kon men aan alle stations der Nederlandsche Spoorwegen lezen: "Bezoekt het groot Nationaal Zendingsfeest in het Middachter bos. Extra treinen rijden op Donderdag 7 juni. Vraagt inlichtingen aan de loketten!"

Nog niet zo lang geleden zijn de lange perrons aan beide zijden van de spoorbaan, ter hoogte van de oprijlaan van het kasteel Middachten, gesloopt. Dat waren de laatste herinneringen uit de dagen van het zendingsfeest in het Middachter bos. In 1912 was de Middachter Allee, het Middachter bos en de Middachter tuin iets dat je gezien moest hebben, zoals nu bijvoorbeeld de Keukenhof. Het zal dan ook wel daarom geweest zijn dat men voor het zendingsfeest deze plaats gekozen had.
Tot zover George.

E.O.-dagen trekken tegenwoordig duizenden jongeren om met elkaar te zingen, elkaar te ontmoeten en Hem daarboven te loven en te prijzen. Maar reeds rond 1860 kwam in Nederland

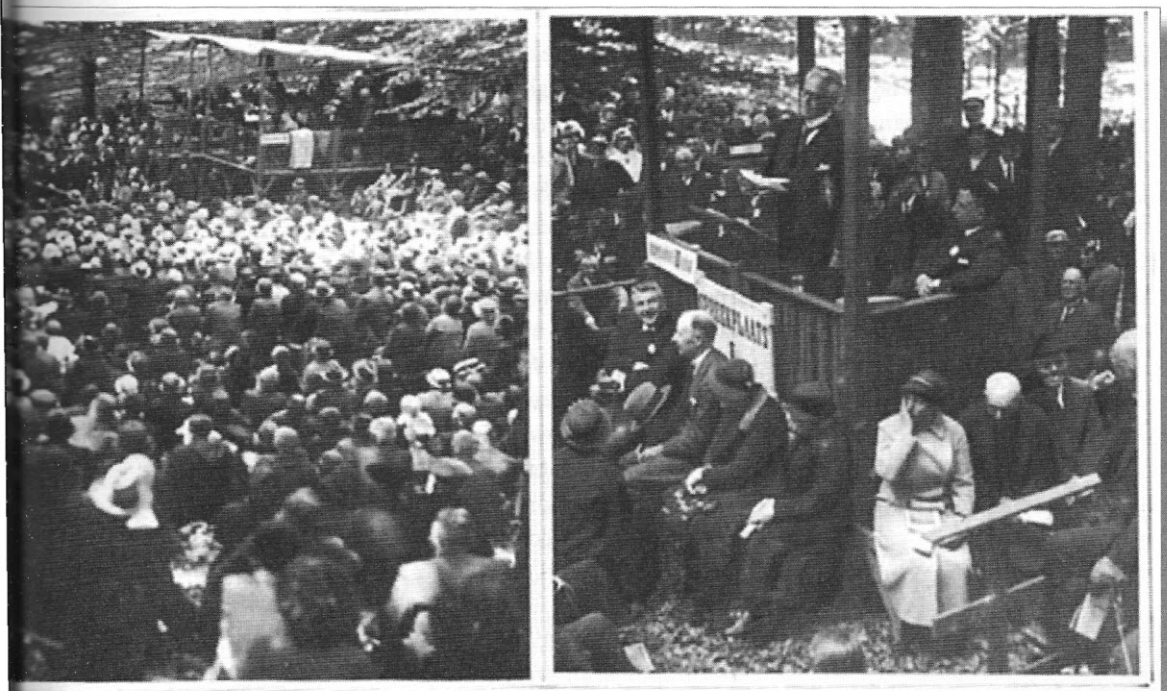

Vorige week Woensdag werd op Middachten bij de Steeg een groot Chr. Nationaal Zendingsfeest gehouden, waar zestien sprekers optraden. Links: Hoe groot de belangstelling was. Rechts: De gezant van de Unie van Zuid-Afrika Dr. H. O. van Broekhuizen sprak in het Afrikaansch een rede uit over „Die Sending en die naturelle vraagstuk in Suid Afrika" tijdens het congres van het Chr. Nationaal Zendingsfeest.

Krantenpublicatie uit 1934

het organiseren van Zendingsfeesten in zwang. Vele zendingsvrienden stroomden daarheen samen om een dag te beleven van onderlinge verbondenheid in liefde tot en actie voor de verschillende genootschappen van "uit- en inwendige zending" zoals dat toen heette. Men hoorde er spreken over de roeping van de christen tot evangeliserende arbeid in de wereld, dichtbij en veraf; men werd er geïnformeerd over de voortgang van het werk en in nieuwe geestdrift gebracht. Het was een blij en op een verheven doel gericht christelijk samenzijn, waarbij kerkelijke grenzen voor een keertje niet meer golden. Bovendien een heerlijke dag uit in de vrije natuur.

De Hernhutter-broeders en zusters in Zeist waren met deze zendingsdagen voor gegaan, maar daar kon men weldra de toestromende menigte niet meer herbergen. Zodoende werd er een nieuw comité opgericht voor wat aanvankelijk genoemd werd het 'Algemeen Evangelisch Nationaal Zendingsfeest', welke naam in 1874 werd gewijzigd in 'Christelijk Nationaal Zendingsfeest'.
De eerste voorzitter was de bekende voorman van de inwendige zending Ds. Heldring.
Voor het vinden van geschikte terreinen was men aangewezen op de landgoederen van adellijke families. Zo werd het eerste Zendingsfeest gehouden in 1863 op het landgoed van Baronesse van Brakel van Doorwerth te Wolfheze. In 1868 werd het Zendingsfeest voor het eerst in het bos van Middachten gevierd en daarna nog 16 keer en voor het laatst in 1937.

Hoewel er vele fraaie landgoederen waren, lag Middachten het organiserende comité na aan het hart. Telkens weer werd in de programma's de lof van Middachten luid bezongen: "Middachten ligt ons het naast aan het hart" (1874), "Dat schone landgoed met zijn vriendelijke heuvelen, statige bossen, heerlijke wandelingen en geschikte preekplaatsen" (1894), "Middachten, geen naam is inniger aan ons Zendingsfeest verbonden" (1925) en in 1928 "Middachten, dat woord heeft voor ons een tooverklank".

Veel dank was daarom dan ook verschuldigd aan de familie Bentinck, die gastvrij hun gronden openstelde voor het zendingsfeest. Dat waren aanvankelijk Karel A.T. Graaf Bentinck (1792-1864) en zijn echtgenote Caroline M.E.CH.C.L. Gräfin zu Waldeck und Pyrmont (1826-1899), een nicht van onze Koningin-moeder Emma. "Hoewel van Vorstelijke bloede was zij in haar omgang zeer gemeenzaam en vriendelijk en ons Zendingsfeest heeft veel aan haar te danken gehad", aldus het comité. Haar zoon, Wilhelm C.Ph.O. Graf von Bentinck und Waldeck-Limpurg (1848-1912) en zijn echtgenote Maria C. barones van Heekeren van Wassenaar (1877-1912) zetten de traditie voort. Verschillende keren sprak Graaf Bentinck het welkomstwoord uit of ging hij voor in het slotgebed. Ook hun zoon, William F.Ch.H. Graaf van Aldenburg Bentinck (1880-1958) bood vanaf de twintiger jaren de zo dankbaar aanvaarde en genoten gastvrijheid in de prachtige bossen van Middachten.

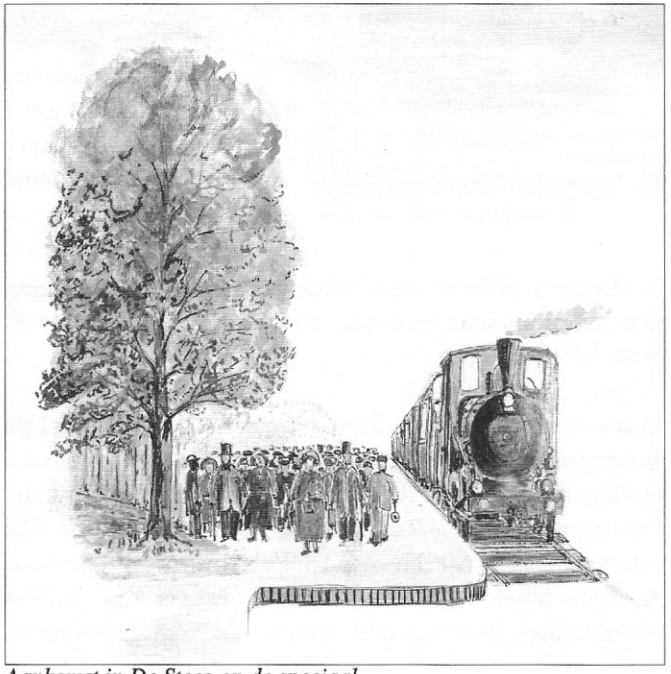

Aankomst in De Steeg op de speciaal voor de Zendingsfeesten aangelegde perrons

Aan de voor-avond van het Zendingsfeest werd een bidstond georganiseerd; vaak gingen daar naburige predikanten voor, zoals J.D. van Arkel van Ellecom, J.Gouveneur van Rozendaal, J.H. Buinink van Rheden en M. Muller van Dieren.
Muziek en zang hadden een groot aandeel in de feestvreugde. In 1891 verscheen de Bond van Christelijke Zangverenigingen met een koor van meer dan duizend zangers. Het aantal bezoekers was niet gering. In 1874 was dit tot bijna 10.000 gestegen en in de loop der jaren bleef die sterkte vrijwel constant.

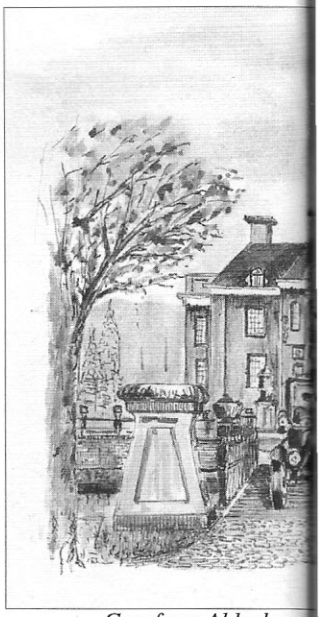

Graaf van Aldenburg-
autobezitter

We volgen George verder in zijn verhaal.
De aangewezen weg om bij het Zendingsfeest te komen was het spoor. Om de talrijke bezoekers te gerieven had men aan de spoorbaan de perrons gemaakt. Hier stopten de extra treinen. Na een wandeling van ongeveer 10 minuten door het prachtige bos kwam men op het feest. Men kon op dezelfde wijze vertrekken. Voor die gelegenheid was het landgoed extra opgepoetst en het bos leek wel een groot park. De kasteelheer was een groot voorstander van het feest. Hij gaf niet alleen zijn toestemming, maar steunde het feest met een flinke duit. Bovendien stelde hij de bezoekers in de gelegenheid zijn prachtige kasteeltuin te bewonderen.

Het feestterrein was gelegen tussen de Kruisboom, de laan tegenover de oprijlaan naar het kasteel en de Borgkeppeler Allee bij de Tol van Ellecom. De hoofdingang was aan de Schotweg, met plaatsen in het bos die nu nog bij ons bekend staan als no.1, no.2 en no.3. Men kon alleen binnenkomen door aankoop van een feestprogramma à 30 cent met achterin de te zingen feestliederen. Deze programma's waren te voren op 18 plaatsen in den lande te koop.

Bentink was de eerste in De Steeg.

In Arnhem bij boekhandel Breyer, in Velp bij boekhandel van Hengel, in De Steeg bij de weduwe de Roos (logementschouder) en in Dieren bij boekhandel ter Haar. Aan de Schotweg, de Schaapsdrift tegenover de boerderij de Wolfskuil, stonden tenten voor de bezoekers en een hulppost van het Rode Kruis. In één van die tenten werden de organisatoren en sprekers een etentje aangeboden door de kasteelheer. Het werd verzorgd door het personeel van het kasteel en in wagens er naar toe gebracht.

De graaf met zijn gezin nam ook deel aan die maaltijd en het zal er best geen droge boel geweest zijn.
De dag van het Zendingsfeest werd er in het dorp niet gewerkt en ik herinner mij nog goed, dat ik met mijn ouders en familie naar het feest ging.
In het laagste gedeelte van de kuil (de Vossenkuil en de Wolfskuil) stond het spreekgestoelte en tegen de heuvels stonden blonde Friezen in hun fraaie klederdracht. Ook lieden uit Spakenburg, Urk en Volendam, niet minder mooi gekleed. Bezoekers uit Drente en de Achterhoek in hun sobere kleding. Mensen met hoge hoeden op, stedelingen en buitenlui, één kleurig schouwspel, waar je als kind niet op uitgekeken raakte. En om het nog interessanter te maken liep er hier en daar een neger tussen door, waar je je ogen op uit keek. Want zoveel begreep ik er wel van: Op dit feest ging het om die zwarten. Dat waren de heidenen, dat wist ik zeker. Wij hadden op school een negertje staan. Die knikte heel vriendelijk als je er een centje in deed. Het centje was voor de zending. Alles wat zwart was waren heidenen. Die moesten bekeerd worden. Daarom had God ze zwart gemaakt, dan kon je ze goed zien.

Ik zelf was geen heiden. Ik was blank en ik ging naar de christelijke school. Dat negertje kon zo dankbaar knikken als je er een cent in deed. Nu krijgen ze daar miljoenen guldens van onze zuur verdiende belastingcenten en ze blikken nog blozen er om. Het is nooit genoeg, steeds meer.

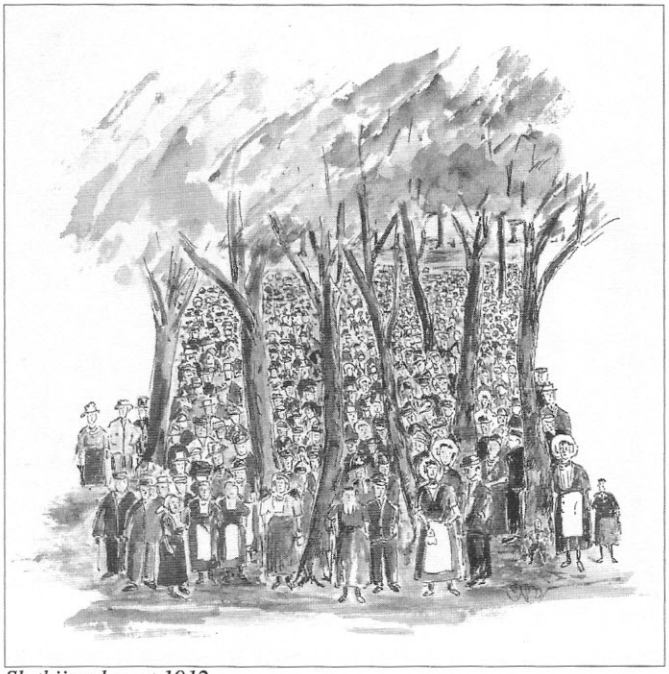

Slotbijeenkomst 1912

Al die duizenden gelovigen hebben in dat prachtige Middachter bos gezamenlijk gezongen. Een lied, dat in de verre omtrek was te horen: De bergen zullen vrede dragen, de heuvels heilig recht! Daar zat je dan als kind tussen die heuvels waarvan de mensen zongen. Geen wonder, dat zoiets een geweldige indruk maakte. Je dacht als een kind, je overlegde als een kind. Alles was zo simpel. Wat voor mensen die heidenen waren, daar dacht ik niet over na, evenmin waar ze woonden.
Dit feest moest slagen! Er reden immers extra treinen voor. Mijn broer, die wat ouder was, dacht er een tikkeltje verder over na. Die dacht, dat die heidenen op de hei woonden.

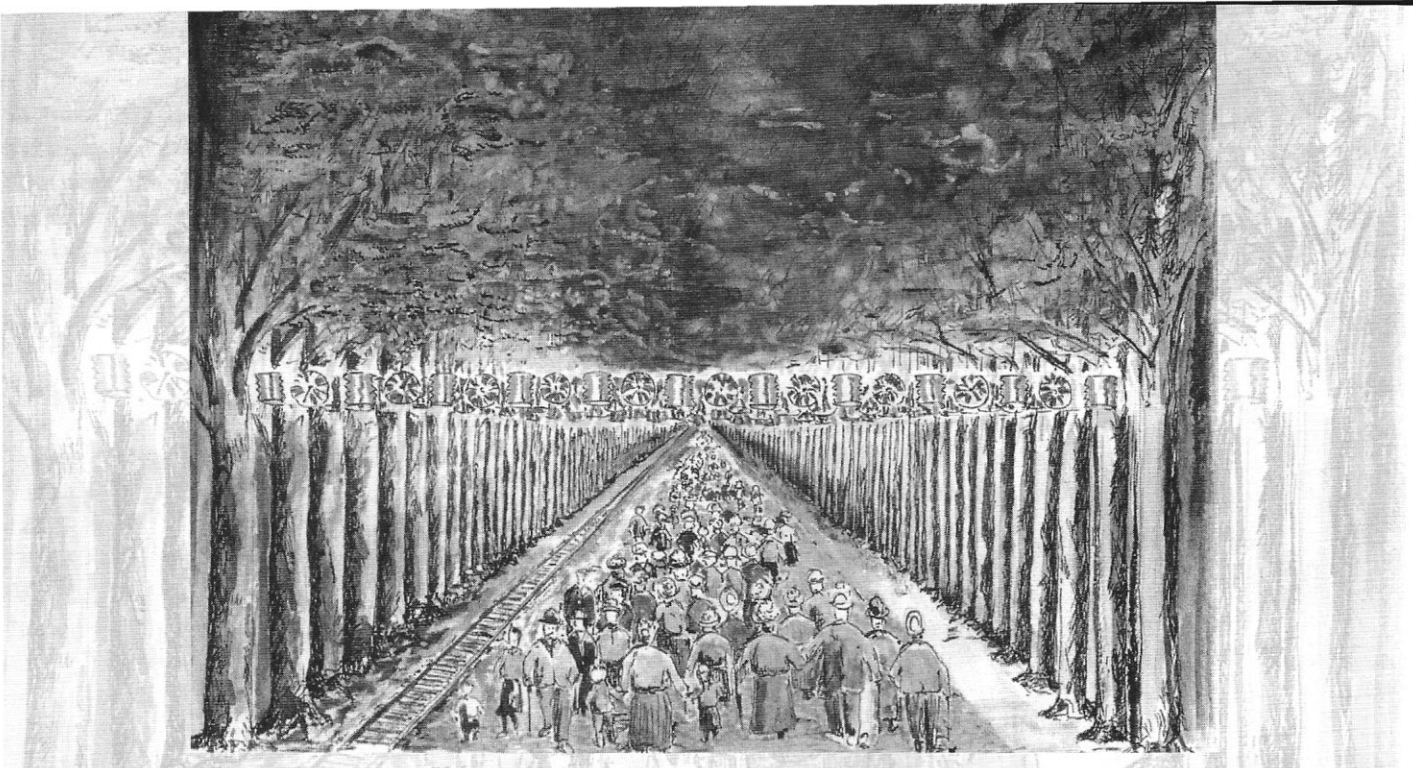

's Avonds was de Middachtenallee verlicht door duizenden lampions

Uit alle delen van het land waren ze gekomen naar dit Zendingsfeest. Van heel ver weg gaven ze centen voor de-collecte. Dat bracht me eventjes wat op!
Aan het einde van het feest gingen alle deelnemers naar de slotbijeenkomst op de spreekplaats no.1. Daar kon men luisteren naar de slotwoorden, gesproken door de grijze Ellecomse predikant. Aan het slot zong de grote massa gelovigen een lied, begeleid door het Ellecomse Fanfare Corps, dat wederom in de verre omtrek te horen was. Een lied, dat daar wel nooit meer zal klinken: Alle heidenen door Uw handen, voortgebracht uit alle landen, zullen tot u komen Heer! Een lied, zo spontaan door duizenden gezongen. Om nooit te vergeten. Ik ging met mijn ouders naar huis en was er vast van overtuigd, dat de boel voor elkaar was. Misschien nog een paar jaar, maar dan was de boel bekeken.

Dan zouden alle zwarten, de heidenen hier in het bos bij elkaar zijn. God had ze zwart getekend, je kon ze dus gemakkelijk vinden. Het bos zou dan zwart zien van de zwarte heidenen. Ik was gelukkig niet zwart, dus God zij dank geen heiden en voorbestemd voor de hemel. Heerlijk, zo als een kind te kunnen denken.

Tengevolge van de tweede wereldoorlog zijn de Zendingsfeesten abrupt geëindigd. Wanneer je nu, in 2006 door het Middachter bos loopt, is het haast niet voor te stellen dat vóór ons duizenden mensen daar rondliepen om met elkaar in geestelijke verbondenheid het Zendingsfeest te beleven.

Bronnen:
Ds.I.H. Enklaar, rector van de Zendings Hogeschool te Oegstgeest, over de Chr. Nationale Zendingsfeesten. (Archief Zendings Hogeschool)
George de Bruin's "Mensen om nooit te vergeten", Hans Rijnbende
Tekeningen: George de Bruin

IN MEMORIAM FRANK VAN HEUSDEN

Na thuiskomst van onze reis naar Italië bereikte mij het overlijdensbericht van het oud-redactielid Frank van de redactiecommissie 'Ambt & Heerlijkheid'. Het veroorzaakte een schok te beseffen, dat Frank niet meer bereikbaar zou zijn, plotseling ,binnen 24 uur stierf hij, vertelde mij zijn vrouw. Hij mocht de leeftijd van 79 jaar bereiken.
Frank laat een lege plaats achter, in de eerste plaats voor zijn vrouw en naaste familie, maar ook voor hen die hem anderszins leerden kennen en waarderen. In de zomer van 2004 nam hij afscheid van de redactiecommissie, nadat hij ongeveer 15 jaar onze 'club' gediend had. Verdienstelijk was zijn inbreng. Zijn visie, mild oordeel en waardevolle adviezen hebben mogen bijdragen aan de goede kwaliteit van Ambt & Heerlijkheid.

Hoe kunnen wij Frank beter gedenken dan door enkele citaten weer te geven uit artikelen, die hij schreef in Ambt & Heerlijkheid.

1. Uit boekbespreking 'de Overtuin' in Velp (1998).
"Ook de twee poorten staan precies uitgekiend op bepaalde lijnen, maar - het enige punt van kritiek - ze doen me net iets teveel denken aan resten van een Romeins aquaduct, en om in de klassieken te blijven: een colonnade of een kleine moderne zuilengalerij zou mijn voorkeur gehad hebben. Dan was een regenvrij wandelend 'filosoferen en leren' mogelijk geweest, zoals de Atheense wijsgeren dat deden in Stoa Poikilè (wandelend onderwijzen zoals Aristoteles dat deed).

2. Uit: Jeugdherinneringen aan de laatste zes jaren van het kuuroord Laag Soeren (1997)
"Omstreeks 1 december 1936 reden wij, het gezin van Heusden in een taxi naar ons nieuwe huis, Vale Ouwe Zate , de grote dokterswoning van ongeveer 1890, achter de 'badinrichting'.Het was al donker en de sensatie, toen wij een bosweggetje naast het kuuroord insloegen, staat mij nog steeds helder bij. De volgende morgen bleek inderdaad dat het huis aan drie kanten echt in het bos lag!"

Noot: Frank was zeer gehecht aan het natuur- en cultuurschoon van Oost-Veluwezoom. Zie ook zijn artikel uit 1999 over: 'Een Hotel in Velp'.

3. Uit: '1000 jaar geleden aan de Veluwezoom' (1999)
"1.Het échec van de poging van gravin Adela van "Hamaland" in dit gebied blijvend landsheerlijk gezag uit te oefenen.*
2. Een steeds sterker wordende positie van kerkelijke instellingen, vooral kloosters, als bezitters van landgoederen, al of niet met kapellen en parochiekerken".

Noot: De leraar geschiedenis doceert.

Tenslotte rest mij op te merken dat het zeer de moeite waard was met deze aimabele oud docent geschiedenis en nederlands te mogen optrekken in onze commissie.

Co de Bruijn
Velp, mei 2006

** Hiermee wordt bedoeld de driehoek Elten (Stift) - Arnhem - Dieren.*

Ellecom rond 1900

Het kranten artikel 'Herinneringen aan Ellecom', dat geplaatst is in het voorjaarsnummer van het Algemeen Handelsblad, geeft een aardig beeld hoe Ellecom rond 1900 er moet hebben uitgezien en hoe het werd ervaren door een doktersvrouw uit het zuiden, die er regelmatig heeft gelogeerd.

De oorspronkelijke pagina van het Algemeen Handelsblad is helaas niet voorzien van een datum, maar twee leden van onze kring de heren De Winkel en Kool, die beiden in Ellecom zijn geboren en getogen, hebben aan de hand van de tekst de periode waarin het blad is verschenen kunnen traceren.
Zij baseren hun conclusie op het volgende:
Bakkerij Troost is gebouwd in 1862, rond 1900 afgebrand en daarna afgebroken.
Schoenmaker Geels is in 1904 overleden en begraven in Ellecom.

De grootvader van de schrijfster is niet achterhaald, wellicht heeft hij gewoond aan de Binnenweg met het huidige nummer 27.
Mochten er onder u lezers zijn die beschikken over meer informatie van de genoemde personen, dan worden die verzocht contact op te nemen met ons redactielid mevrouw Hilde Brekelmans, Smidsallee 14 De Steeg BJ, Tel 026 495 24 80.

Het Algemeen Handelsblad is voor het eerst verschenen in 1828
en in 1970 opgegaan in de NRC.

42
Voorjaarsnummer van het Algemeen Handelsblad. (41) ? 1935 - 1940
Herinneringen aan Ellecom.
„En rondom mij rijst dat Eden, die tuin van geluk sonder leed."
Carolina-hoeve van „boer Pruus".

Herinneringen aan Ellecom.

„En rondom mij rijst dat Eden, die tuin van geluk zonder leed."

Er zijn menschen, die voor hun dood wiskundig zuiver vaststellen, waar ze begraven willen worden, die desnoods van tevoren zelf hun grafteekening maken en behagen scheppen in de kleinste détails. Ondanks het feit, dat Abraham mijn weg reeds kruiste, heb ik me nog niet vaak in mijn laatste rustplaats verdiept. Misschien komt dat wel door het weten, dat men mij ook ongevraagd brengen zal naar het sprookjesland van mijn kinder-jaren, naar Ellecom.

Men reist en trekt maar, roeit in een lichte boot over de Bodensee, staat op de tinnen van de Uffizi te Florence hoog boven den Arno, of ziet het lente worden in de tuinen van Versailles, alles gaat voorbij, indrukken worden telkens weer door nieuwe vervangen. Maar daar zijn ook de onvervreemdbare, de altijd dicht bij ons blijvende, waaronder die van onze eerste jeugd. De lof van het kleine, pretentielooze dorp aan de Middachterlaan wil ik vandaag zingen – Ellecom!

Ik word er voor 't eerst bewust wakker als klein meisje van even zes. Ik ruik geuren, die mijn kleine neus nooit eerder roken en snuif ze gretig op, de Ellecomsche lucht, kastanjes, beuken, bloemen, zon en een zweempje humus. Ik lig op mijn knieën voor het boograam van de kinderkamer in mijn Grootvader's huis en zie de melkmeisjes van den buurman uit de wei terugkomen. Zij hebben een rustigen, vasten gang, de oudste draagt een juk, waaraan houten emmers met koperen banden. Tusschen haar lippen houdt ze een takje geklemd. Een wollige hond springt overmoedig om haar heen. Er komt een ongekend gevoel in het kind, dat ik ben, het maakt warm en licht, het doet aan huilen denken en is toch blij. Het eerste geluksmoment.

Oneindig veel goede dingen heeft Ellecom mij gebracht. Ik denk aan het laantje van Troost, verbindingsweg tusschen den tuin van mijn Grootvader en den straatweg, laantje van capucijners en doperwten, zich wendend langs een bakoven, waarin bleeke deeghoopjes tot gouden brosse beschuiten werden, eindigend in een straatje dat rechts de muur van Troost's winkelhuizen afgrenst. Nu staat er een moderne banketbakkerij, zaak met echte roomtaartjes, Moscovisch gebak en chocolade in staniolpapier, maar eens was het 't winkeltje van Troost, waar je krentebollen kocht en tooverballen, ulevellen met gedichtjes en domineesklonten. Dat was een tijd. Het gerinkel van de voordeurbel onderscheid ik duidelijk in mijn herinnering, ik zie de grauwe zakjes aan den wand geprikt, de bus met allerhande. Grootmoeder's dubbeltje opende wijde aspect-en, en zelfs de wesp, die zoo maar uit een suikergoedflesch in je hals kwam gevlogen en leelijk stak, zoodat er geest van ammoniak en troostwooorden aan te pas moesten komen, is bij de verhalen uit den ouden tijd een insect van beteekenis geworden.

Twee deuren verder dan Troost woonde Geels, de schoenmaker, een kleine, vriendelijke, amechtige man, die ieder jaar voor onze knoop- en rijglaarzen zorgde. Hij knipte van oude kranten reepjes papier, waarop we moesten gaan staan, en die over onze wreef werden gepast. Moeilijk en ingewikkeld leek dat, om van die papieren eindjes heerlijk zittende heusche schoenen te kunnen maken. Na de vacantie werden ze met trots aan de steedsche vriendinnen getoond, laarzen van D. Geels, Mr. Schoenmaker. Het blozend mannetje ligt al lang op het Ellecomsche kerkhof, de winkel van Troost met alle zaligheden ging

in een zomernacht in vlammen op, maar in mijn herinnering en in die van vele menschen in Nederland, leven ze nog voort. Zoo ook de oude juffrouw Kruger met haar dochters, die al onze jurken naaide en waar 't zo netjes in huis was, dat je wel driemaal naar de voetmat terugliep, om te zorgen, dat geen spikje modder het rood en zwart-gestreepte karpet besmetten zou.

Eén huis ligt nog als vroeger onveranderd, dat van de buurmeisjes. Zwart Jan staat op zijn oude plaats, de opengeslagen dikke Bijbel is nog wat imposanter geworden, een magere poes slaapt nog altijd in de wan op de deel.

Is dat geen verdienste, om trouw te blijven in alles?

Aan het stukje grond, de kleine ruiten in de vensters, aan de bromvliegen achter 't gordijn, aan de emmers en het juk? Veilig is dat, één plek, die zichzelf gelijk blijft, temidden van den kaleidoscoop. De Foeterhoek kan het van zichzelf niet zeggen, als hij niet oppast, wordt hij nog heelemaal Villapark. Maar dan is hij vergeten, hoe eens de dolle kervel in zijn greppel opschoot naast de bereklauw, hoe vroolijk en onbezorgd de kikkers over zijn pad sprongen, hoe de hommels zongen en hoe vredig hij het had.

In 't Myladyboschje over de spoor stond vroeger een bank voor Mylady. Hoe dikwijls heb ik haar plaats ingenomen in den avond en uitgezien over Doesburg, de weilanden, Ellecom. In de stilte om me heen een enkele late tor, die vliegt en valt, plof als een blauwzwarte git, krabbelt, rolt op zijn rug en spartelt, pootjes omhoog. Dan helpen met een stokje van den lorkeboom, dat hij als boegspriet gebruikt.

Terug in de schemer langs het witte spoorhek met de kruisbanden en een heerlijk spelletje voor het slapen gaan: hek wijd open, er op gaan staan, aanzetten, hek laten dicht vallen, eerst zachtjes, dan harder met een klap tegen den pijler aan, dat 't geluid een gat slaat in de stilte. Duizendblad, wit en zachtlila, plukken om het paard van Bos, den vrachtrijder, morgen tegen de vliegen te beschermen en even eerbiedig naar Avegoor zien, waar een echte Baron woont.

Wat is een echte Baron onbereikbaar ver weg voor een klein meisje! Hij duwt wel eens zelf den rolstoel van zijn moeder. Zou 't niet het toppunt van zaligheid wezen, als je zoo sterk was, dat je hem vragen dorst: "Mag ik nou eens een eindje?"

Middachten omloopen in den blijen morgen! Langs de eendenkooi, waar het vol donzige veertjes ligt, je voeten laten trappen op de afgevallen zaadhulzen van de beuken, en elkaar de plek wijzen, waar in de lente de kindjes in het pak en het knikkend nagelkruid groeien, stilstaan bij de brug naast het kasteel en de rhododendron-struiken. Dan terug langs den zandweg en de braamstruiken, je hand laten glijden door de korenhalmen aan de overzij, op hoop van zegen, een geluksbrenger te zullen vinden, twee aren aan één stengel en die in een leeg poederdoosje mee naar stad nemen, om in den winter, als zon en zomer onbereikbaar ver weg schijnen, voor den dag te halen als bewijs, dat ze toch bestaan en eenmaal weer zullen komen.

Je kunt ook den zoom van het Bosch nemen, hoog-laag, en de wagens van de goederentreinen tellen, zoo'n eidelooze reeks, blij zijn om de Middachterlaan, die met je meeloopt, zoo trouw, zóó trouw.

Nu glijdt men in auto's. We komen er te gemakkelijk, is telkens weer mijn verzuchting! Op een Zondagmiddag krijgen wij, die in Limburg wonen, het in ons hoofd bij boer Pruus oftewel op de Carolinahoeve thee te drinken. Goed twee uur later houden we er stil, staan op heiligen bodem, we knipperen tegen de zon, kunnen onze oogen niet gelooven, kijken in de koepeltjes, loopen naar de wei; we zoeken wolfsklauw voor onze hoeden, als tastbaar bewijs, dat we niet droomen, bestellen thee, knabbelen biscuits en laten ons het gastenboek brengen, het deftige, nieuwe. In het oude legden we eens brooddronken een overgeschoten pannekoek als bladwijzer. Nu zijn we bezadigd, lezen bekende namen en zijn blij omdat velen ons geluk deelden. En dan moeten we alweer weg. 's Avonds hooren we in Gennep weer de klokken luiden! Het was heerlijk maar zóó gauw voorbij. Snapshot. Als ik in een museum een stukje fijn porselein, een kristallen roemer wil bekijken, moet

ik dat op een afstand doen, handen weg! Kom ik dan thuis, denk ik aan de vaas en het glas, dan wil ik ze bij me hebben, vasthouden, hoogtillen in 't licht.

In Ellecom wil ik wakker worden, den dag zien open-gaan, het geluk van ieder uur indrinken, ik ben niet tevreden met het beeldje zoo even maar op mijn lens!

Vroeger wandelden we naar boer Pruus, het was een heele marsch voor een kind. Maar de zoete kleine teugen dennegeur deden moeheid vegeten en je mocht je tijd over den weg doen. De pannekoeken om twaalf uur legden een laagje voor den heelen dag. Bosch en hei waren speel- en ontdekkingsterrein en 's avonds thuis, rolde je slaapdronken, maar doodgelukkig in je bed.

Gelukkig, dat iets van dat heerlijk spel nog altijd kan nagespeeld worden. Aan mevrouw Van der Hucht-Kerkhoven dankt Nederland naast vele goede andere dingen, het bezit van het kleine Paradijs, dat Carolinahoeve heet. Men kan er logeeren en alles is nog bijna zooals vroeger in de Geldersche kamers. Alleen moest er geen radio wezen, want de vele vogels zingen veel mooier en soms hinnikt het paard in de wei en draaft het veulen tadjoem, tadjoem naast zijn Moeder, en de bonte haan kraait op een heuveltje. De theestoof neuriet er een liedje bij. Wat wil de radio bij zooveel romantiek!

De Lange Juffer is onder-tusschen een statige figuur geworden, ze staat daar maar te filosofeeren over alles, wat zich onder haar groenen hoed heeft afgespeeld.

Ellecom, plek waar ik als kind naar de stilte leerde luisteren, waar ik me zelf de ontwikkelingsgeschiedenis van kikkerdril tot vroolijk huppertje eigen maakte. In hoeveel harten heb je een plaats veroverd, die aan niets anders kan afgestaan worden, omdat je onvergelijkelijk bent in je eenvoud en je klaarte.

Elk jaar doe ik mijn bedevaart en zie wat blijft en wat veranderde. Ik draari ook het ijzeren hekje van het kerkhof binnen en sta op het kiezelpad tusschen de pyramiden en grasveldjes. Er zoemen veel insecten, er bloeien veel bloemen in milden overvloed en ik denk aan de bank, waar ik vroeger zat bij den klappertjesboom, en laat in gedachten de klappers weer springen. Ik vind het er wonder goed, er is een heilige rust als op een Zondag, wanneer het beste in ons naar boven komt, wanneer je dingen denkt, die onuitsprekelijk zijn.

Door de Cel wandel ik terug langs Groot- en klein Bergstein, in de wei bloeit de diepblauwe moeras-vergeet-me-niet, de stralen melk spuiten als voorheen in de emmers onder de koeien en in de verte wenkt het kerktorentje op den Friedhof. Ik steel een bloem uit de haag, ik treuzel in de vogellaan en voel me opgenomen. Ik ben weer thuis!

EEN DOKTERSVROUW UIT HET ZUIDEN.

Rectificatie

De legenda bij de kaarten van het artikel Ondergrondse Waterstromen is niet juist. De hiernaast geplaatste nummering komt overeen met de cijfers op de kaarten op pagina 18 en 20 van nummer 150 van Ambt & Heerlijkheid.

1 Groenendaal
2 Terlet
3 Koegaten
4 Hertenkolk
5 Groene Vlek
6 Imbosch/Imboschbeek
7 Elsberg/Wapenveld
8 Worth-Rhedense Veld
9 Kerk- en Schoolpad
10 Plagdel
11 Rozendaalse beek
12 Waterleidingbedrijf
13 Beekhuizensebeek
14 Schietbergseweg
15 Komt op kaart niet voor
16 Komt op kaart niet voor

Rhederhof een (on)bekend landgoed

Naar aanleiding van de voorgenomen plannen om het landgoed Rhederhof deels te transformeren tot een woonwijk van het dorp Rheden is er een drietal artikelen verschenen in het Streekjournaal. Hierin werden de verschillende waarden en kwaliteiten van het landgoed uiteengezet en toegelicht. De Oudheidkundige Kring Rheden-Rozendaal onderschrijft deze kwaliteiten en ziet het als haar taak haar leden mede op de hoogte te houden van de ontwikkelingen op dit 150 jaar oude landgoed, die door de voorgenomen plannen ernstig aangetast zullen worden.
De desastreuze teloorgang van het historische veerhuis te Rheden ligt nog relatief vers in ons geheugen. De mogelijkheid bestaat dat Rhederhof eenzelfde lot zal ondergaan als we niet heel alert en goed onderbouwd de huidige plannen van de projectontwikkelaar en gemeente Rheden tot staan brengen.

Als je van Rheden naar Velp rijdt passeer je aan de rechterzijde het landgoed Rhederhof. Voor je het weet ben je er voorbij. Het landgoed ligt dan ook enigszins verscholen achter bosschages langs de Arnhemsenstraatweg en de kruising met de Snippendaalseweg/Oranjeweg en wordt vooral gedomineerd door het in de jaren vijftig gebouwde bejaardenhuis en de huidige barakken van het inmiddels bijna lege asielzoekerscentrum. Wanneer je het landgoed oploopt wordt je aandacht al gauw getrokken door het oorspronkelijke landhuis dat zeker op een winterse middag een wat grauwe indruk maakt. Maar de sfeer is ontegenzeggelijk iets van oude tijden en oude luister. Geen wonder dat het landhuis op de Rijksmonumentenlijst staat want veel van de prachtige elementen van dit 150-jaar oude huis zijn nog bewaard gebleven.

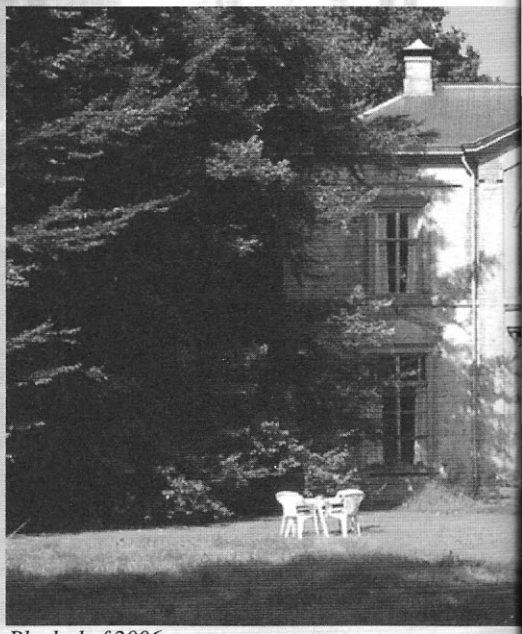

Rhederhof 2006

Prachtige marmeren schouwen, fraaie houten trappen, sierlijk stucwerk op de plafonds, en mooie houten binnenluiken en lambrisering. Men kan ook zien dat de tand des tijd, verwaarlozing, waterschade en leegstand, de kwaliteiten van het gebouw plaatselijk behoorlijk aangetast hebben. Maar het zijn geen ernstige en onoverkomelijke gebreken.

Het landgoed heeft evenals vele andere landgoederen langs de Veluwezoom een bijzondere kwaliteit. Ook hier is, zoals bijvoorbeeld op Rhederoord, het oorspronkelijke huis nog bewaard gebleven. Vele andere landgoederen langs de Veluwezoom zijn verloren gegaan, of in oorlogstijd of omdat ze om andere redenen hun huis of functie verloren hebben. Zo niet Rhederhof, want als bufferzone tussen het Nationaal Park Veluwezoom en de bebouwing van het dorp Rheden, heeft het voor de natuur en voor de wandelaar veel te bieden.

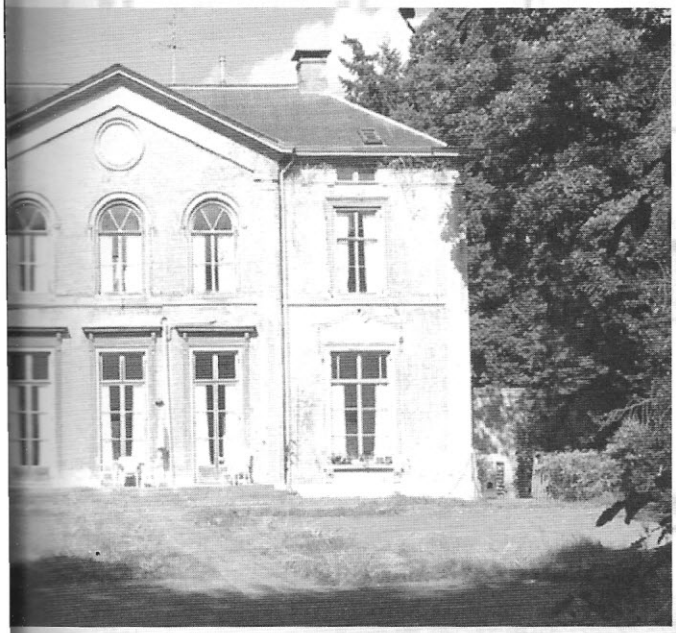

Juist op de rijkere gronden, aan de voet van de stuwwal van de Veluwe, had de adel zich in het verleden gevestigd. Vele type landschapsparken werden rondom de grote woonhuizen aangelegd. De overige gronden werden verpacht aan boeren uit de omgeving om mede zorg te dragen voor inkomsten voor de landgoedeigenaren.

Ook op Rhederhof bestond het landgoed uit het grote huis met omliggend park en een grote ommuurde moestuin. Daarnaast en omheen lagen de landbouwgronden, die aan de noordzijde overgaan in het landgoedbos. Ook het bijbehorende bos getuigd van grote ouderdom en historie. Hier zijn overal duidelijk herkenbaar de met de hand opgeworpen wallen te zien die de verschillende percelen van elkaar moesten scheiden. Ook ligt hier nog een grote diepe sprengkop (gegraven bron), die de even verderop gelegen vijver voedt.

Het hele landgoed ademt nog de sfeer van weleer als je de tekens in het landschap lezen kunt. Twee schaapsdriften leidden vanaf Rhederhof naar de reeds lang geleden verdwenen schaapskooi, die vlak bij het fazantenbosje stond. De andere schaapskooi op Heuven stond ten oosten van de haakse bocht van de Holtbankseweg. Inmiddels resteert alleen nog maar de schaapskooi van Natuurmonumenten op het landgoed Heuven.

De al eerder genoemde Holtbank is als prominente verhoging in het bos van Rhederhof nog goed te zien. Toen hier nog recht gesproken werd door de zogenaamde Holtrichter was de heuvel zeker een stuk kaler dan tegenwoordig en kon je vanaf deze plaats over het hele dorp Rheden en het IJsseldal kijken.
Het hele bos aan de noordkant ademt een rust en schoonheid van weleer. Majestueuze bomen, een kathedraal van oude beuken met holen van de zwarte specht, zware oude grensbomen, een magnifieke mammoetboom vlak naast een grote dassenburcht met meer dan 20 belopen pijpen. En dat alles binnen een straal van 300 meter vlak bij het dorp en toch zo rustig. Het is hier echt "natuur dicht bij de stad".
Ga eens wandelen op het landgoed en ervaar de stilte, de natuur en de sfeer van het oude Rhederhof . Het is net of je weer terug bent in de tijd van freule Brantsen die een van de prominentste eigenaresse en bewoonster van het landgoed Rhederhof is geweest.

Grensbeuk op oude wal

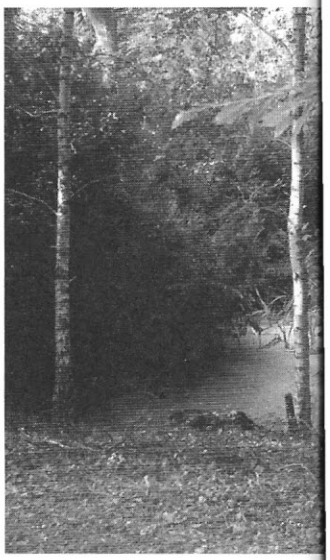

Een landschappelijke en cultuurhistorische karakteristiek van de omgeving van Rhederhof

Landschappelijk

Rhederhof ligt ter hoogte van de overgang van de stuwwal van Arnhem naar de stuwwal van de Oost-Veluwe. In deze stuwwallen zijn in de voorlaatste ijstijd dalen gevormd. Vooral in de diepere dalen is in de laatste ijstijd vruchtbare lössafgezet. Dalen loodrecht op de strekkingsrichting van de stuwwal zijn overwegend breed en glooiend (ten westen van Worth-Rheden), dalen parallel aan de strekkingsrichting zijn smal en diep ingesneden (ten oosten van Worth-Rheden). Het bodemmateriaal afkomstig uit de dalen is in de vorm van een zogenaamde puinwaaier voor die dalen afgezet. Hoe groter daarbij het dal, hoe groter de puinwaaier.

Op de puinwaaiers ontstonden in de Middeleeuwen nederzettingen: Oosterbeek, Arnhem, Velp, Worth-Rheden, Rheden, De Steeg, Ellecom en Dieren. Boerderijen, en in het verlengde daarvan de kerk, werden geplaatst aan de rand van de puinwaaiers, op de overgang van hoog naar laag, van droog naar nat, van de bouwlanden naar de weilanden.

Nog zeer gaaf is deze situatie bewaard gebleven bij Worth-Rheden. De puinwaaier, waar deze nederzetting op gebouwd is, bevindt zich daarbij in de oksel van de veel grotere puinwaaier van Rheden. Slechts bij de bredere dalen kon bebouwing (akkers en huizen) ook plaats vinden in de dalen (Arnhem, Rozendaal, Velp); een alternatief is eventueel een zeer brede dalmonding (Heuven). Voor het overige bevinden zich de bouwlanden aan de voet van de stuwwal en hier en daar als enclave daarbuiten, bijvoorbeeld Herikhuizen.

Vijver met sprengkop

Ter hoogte van Rhederhof hebben we te maken met een relatief zeer oorspronkelijke landschappelijke opbouw:

- Bos op de stuwwalflank met rijke lössafzettingen
- Bouwlanden aan de voet van de stuwwal
- Erosiedal en bijbehorende puinwaaier met een nog zeer gave nederzettingsopbouw van Worth-Rheden
- De grote puinwaaier van Rheden met een bebouwing die de rand van de puinwaaier aanhoudt
- Wegenstructuur, die bepaald wordt door de landschappelijke gesteldheid bestaande uit voet van de stuwwal, rand van de puinwaaier, erosiedal-bodem.
- Kleinschalig landgoed met bijbehorend landhuis aan stuwwalvoet.

Belangrijk bij Rhederhof is met name dat deze landschappelijke context niet doorbroken wordt door grootschalige ingrepen.

Vanuit cultuurhistorisch oogpunt zijn ook nog de volgende landschappelijke elementen van belang:

- De sprengkoppen, die zich direct tegen het landgoed Rhederoord bevinden
- De hoge heuveltop - de Holtbank - direct achter het landgoed
- De uitlopers van de bouwlanden van Heuven aan de achterzijde van het landgoed.

Cultuurhistorisch

Op de heuveltop achter Rhederhof werd vroeger recht gesproken, holtspraak gehouden over het Rheder- en Worthrhederbos. Daartoe werd ter plekke de bank, de 'holtbank' gespannen. Over deze rechtspraak is het nodige bekend vanuit bewaard gebleven markenboeken en markenrechten.
Op oude kaarten is de locatie van de holtbank terug te vinden, zoals bijvoorbeeld op de kaart van J. van Lindt uit 1649 van het Rhederbos (in bezit van de Gemeente Rheden). Van de heuveltop waarop de bank gespannen werd moet men waarschijnlijk een schitterend uitzicht op het dorp Rheden hebben gehad.

Aan de voet van deze heuvel staat op een kopie van deze oude kaart van het 17de eeuwse Worth-Rhederbos het 'Elshout' weergegeven. Qua ligging en vorm moeten we hier te maken hebben met de locatie waar zich op het landgoed Rhederoord momenteel sprengkoppen en een vijver bevinden. 'Els' zou dan kunnen verwijzen naar de natte situatie waar deze boomsoort goed bij gedijt. In 1465 wordt het 'Elsholt' reeds vermeld in stukken, die betrekking hebben op het klooster Monnikenhuizen te Arnhem.
In de 17de eeuw zijn de stukken bos ten noorden van het landgoed Rhederhof al in particuliere handen, daarbij in ieder geval deels aangekocht van het Worth-Rhederbos. Deze stukken werden van een omwalling voorzien. Deze wallen zijn ook nu nog zeer goed te herkennen.Tevens zien we op de oudste kadastrale kaart uit omstreeks 1830 een tweetal doorgangen door het bos naar de achterliggende bouwlanden van Heuven. Ook deze doorgangen zijn nu nog goed herkenbaar in de vorm van tracés, aan weerszijden voorzien van een wal.

Een van deze tracés richt zich op de locatie van een van de voormalige schaapskooien op Heuven.
We hebben op Rhederhof te maken met een landgoed dat al op het eerste gezicht de indruk geeft dat we hier te maken met een landschappelijk en cultuurhistorisch zeer waardevol gebied. Er moet dus zorgvuldig mee omgegaan worden en meer een gedetailleerd onderzoek naar alle interessante aspecten van dit landgoed zou zeer wenselijk zijn.

Schaapskooi op hoek Holtbankseweg

Rhederhof, het oude landhuis

Vanaf het moment dat de villa Rhederhof in 1951, na de dood van freule Brantsen, in andere handen overging, lijkt het wel alsof het zwaard van Damocles boven het oude dak hangt. Steeds weer duiken er berichten op over verwaarlozing, verval en zelfs over sloop.
Wat is er toch aan de hand met dat 150 jaar oude, grijze huis verscholen achter de hoge bomen.....?
Hier volgt een korte geschiedenis.
In 1855 kocht een zekere mevrouw Engelen, weduwe van een 'Raad en Rechter' die jarenlang werkte in de kolonie Suriname, ongeveer 15 ha grond bij het dorp Rheden. Ze stichtte hier een klein landgoed. Dat landgoed bestond uit het landhuis mèt een koetshuis en een tuinmanswoning; een park, de groentetuinen en een boomgaard; en verder bossen en landerijen. Achter op het terrein stond ook nog een boerderij. Dat is niet zo vreemd wanneer men bedenkt dat een landgoed moest bestaan van de opbrengst van de eigen producten, dat was althans het ideale scenario. Dit zal echter bij Rhederhof niet helemaal zijn gelukt omdat de landerijen en de bossen daarvoor niet omvangrijk genoeg waren. Wel werden er de typische elementen behorend bij een uitgebreid adellijk goed aangelegd, zoals de ommuurde moestuin met het leifruit en de oranjerie, waar 's winters de sinaasappelboompjes en de toen zo populaire palmen werden neergezet. Al met al werd het een klein lustoord.

Jonkvrouwe Henriette Julie Brantsen van de Zijp

Het landhuis zelf was modern voor die tijd. Heeft mevrouw Engelen lang gezocht naar een architect voor haar huis of heeft zij de architect van het landhuis Wientjesvoort bij Vorden de opdracht gegeven? De tuingevel van Rhederhof is namelijk een kopie van de gevel van Wientjesvoort. Beide huizen zijn gave voorbeelden van de neoclassicistische stijl uit het midden van de 19de eeuw. Tegenwoordig lijkt het landhuis met zijn grijze muren en zonder de luiken op een wat oud uitgevallen 'lelijk eendje'. Vroeger heeft het er echter voornaam en kleurig uitgezien. De muren van stucwerk hadden de tint van okergele zandsteen waartegen de wit geverfde ramen en tuindeuren en de donkergroene persiennes (jaloezieluiken) prachtig afstaken. Sporen van de oorspronkelijke kleuren zijn, na een beetje zoeken, nog overal te vinden.

In 1878 overlijdt mevrouw Engelen. Omdat haar enige dochter, die eveneens op Rhederhof woonde, kort daarvoor al was overleden, komt het gehele goed via vererving in handen van Jonkvrouwe Henriette Julie Brantsen van de Zijp. Er breekt dan een periode aan van constant verfraaien en moderniseren van het landhuis. Heel ingrijpend was de verplaatsing van de ingang van de oostgevel naar de achterkant van het huis. Nu wordt duidelijk waarom er aan de oostkant van het terrein, vlak bij de weg, een restant van een oude poort staat. De eerdere oprijlaan zal vanaf dit hek met een grote boog naar de ingang aan de oostzijde hebben gelopen. Men probeerde altijd een bocht te leggen in een oprit; hoe groter de bocht hoe langer de oprit en des te meer grandeur. Toen de ingang naar de noordkant werd verplaatst heeft men kennelijk de huidige oprit, die aan de westzijde, aangelegd.

Op oude foto's is te zien dat er zowel aan de voorkant als ook aan de achterkant van het huis een grote serre zat. Ook is dan nog het klokkentorentje op het dak te zien. Toch staan deze aardige elementen al niet meer op de blauwdruk van 1927. Waarom en wanneer ze precies zijn afgebroken is onbekend.

Grafsteen van Johanna Henriette Engelen grondlegster Rhederhof

Hoe heeft de Jonkvrouwe gewoond en geleefd op haar landgoed?

Lopend door de uitgebreide dienstvertrekken is het duidelijk dat er veel personeel moet zijn geweest. Dit blijkt uit de verschillende keukens, de vroegere knechtenkamer naast de achterdeur en uit de meidenkamers op de zolder. Nog steeds zijn er maar liefst drie keukens op een rij. Vooral de binnenkeuken, waar onder de grote schouw met de zogenaamde schildpadtegeltjes wel twee fornuizen konden staan, moet een heel gezellig vertrek zijn geweest.
Het huis was, zeker voor die tijd, heel comfortabel. In de drie grote salons waren prachtige schoorsteenmantels aangebracht zodat de kamers warm gestookt konden worden. Nog eens vijf andere schoorsteenmantels verdeeld over de kleinere kamers beneden en de belangrijkste slaapkamers op de verdieping boden de mogelijkheid om al deze vertrekken van een aangename temperatuur te voorzien. Omdat er overal binnenluiken waren kon men ook in de winter de kou goed buitensluiten.

Het personeel hoefde niet met zware dienbladen trap óp en trap áf te lopen, want op een gegeven moment is er een goederenliftje gekomen. Het luik daarvoor zat meteen naast de keukendeur zodat het gekookte eitje, bij het ontbijt op bed, warm kon worden opgediend. De imposante elektrische liftmotor met het marmeren schakelbord staat nog steeds op zolder. Een ander belangrijk aspect voor het comfort van een groot huis is natuurlijk het sanitair. Meestal stelde dat niet veel voor.
Maar ook hierin blijkt Rhederhof zijn tijd vooruit te zijn. Al rond 1880 richtte men een badkamer in op de tussenverdieping. Dat was kennelijk nog niet voldoende want aan het eind van de jaren twintig kwam er een tweede badkamer op de zolder, deze is dan speciaal voor het personeel. Verder waren er zeker drie toiletten; een ongekende luxe!

In 1928 begint de derde belangrijke periode voor Rhederhof als 'de freule', Jonkvrouwe Amelia Jacqueline Julie Brantsen, op het landgoed komt wonen. Zij erft het huis en alles wat daarbij hoort van haar tante, die in 1926 overleed. De familie Brantsen vormde een gerenommeerd geslacht met een belangrijk

Jonkvrouw Amelia Jacqueline Brantsen (1875-1951) op schoot bij haar grootvader Julius Bernard graaf van Limburg Stirum (1815-1893)

bezit aan huizen in de regio. Zo woonden zij op het kasteel Zijpendaal in Arnhem en op Wielbergen te Angerlo. Maar ook Rhederoord in De Steeg behoorde tot het eigendom van de familie en hier heeft de freule haar jonge jaren doorgebracht.
Oudere inwoners van Rheden kunnen zich Jonkvrouwe Brantsen nog herinneren. Ze was een wat excentrieke dame, die graag sigaartjes rookte en die er van hield om met haar Renault rond te rijden. En dat in een tijd, bijna 90 jaar geleden, dat zelfs de dokter nog van een koetsje gebruik maakte. Maar bovenal stond ze bekend als een goedhartig en gul mens, die zich het lot aantrok van de armen en eenzamen in haar omgeving.

Als het zover is dat ze na de verbouwing het landhuis kan betrekken, wordt haar aangeraden iemand in dienst te nemen met praktisch inzicht en die het tuinvak in zijn vingers heeft. Zo iemand was Bernard Harmsen die met zijn familie in het tuinmanshuis trekt. Uit de vele verhalen is op te maken dat het in die tijd goed wonen was op Rhederhof. Waarschijnlijk is er verder aan het huis nauwelijks nog iets gedaan. De aandacht ging veel meer uit naar het opknappen en goed onderhouden van de tuinen. De reden daarvoor is de beruchte crisis van de dertiger jaren. Ofschoon er in Rheden en De Steeg nog bezittingen waren die huur of pacht opbrachten, werden de kosten voor onderhoud en personeel van Rhederhof te hoog. Als ook de fiscus toeslaat en haar aandeel wil hebben gaat de freule zelfs zover dat ze 'klein' gaat wonen in het tuinmanshuis, terwijl de familie Harmsen intrekt in het landhuis. Alleen op deze manier kon men het hoofd boven water houden, zonder dat er van Rhederhof afstand moest worden gedaan.

Over Jonkvrouwe Amelia Brantsen en over haar familie zouden nog vele artikelen kunnen worden geschreven. Hier moeten we ons beperken tot de geschiedenis van het landhuis.

Omdat het de freule niet altijd voor de wind ging is het huis in haar tijd niet meer gemoderniseerd. Ook na haar dood in 1951, wanneer het landgoed aan de Hervormde Gemeente van Rheden is vermaakt, wordt het landhuis met rust gelaten. Alleen het hoog nodige, zoals het repareren van het dak, wordt nog uitgevoerd. Dat betekent dat heel veel oude details, maar ook de gehele ruimtelijke indeling, nog volledig intact zijn. In een historisch onderzoek staat het aldus omschreven: "er is sprake van een nog gaaf bewaard gebleven grotendeels 19de-eeuws interieur, waardoor de Rhederhof inmiddels een behoorlijke zeldzaamheidswaarde heeft".
Kortom: een plek om te koesteren, het zou bijzonder jammer zijn als dit verloren gaat!

Maart 2006
A. Colenbrander
A. ten Hoedt
W. de Wit

Geraadpleegde bronnen:
Archief A. Kolkman
Rapport "De das op Rhederhof" IVN Oostveluwezoom
Diverse krantenartikelen uit: De Gelderlander, Streekjournaal, Regiobode en Velpsche Courant
Monumenten Advies Bureau: Landhuis Rhederhof Bouwhistorisch onderzoek, 2005

Het Nieuwe Bouwen in Rheden en Rozendaal

licht lucht ruimte

Nelleke den Boer-Pinxter

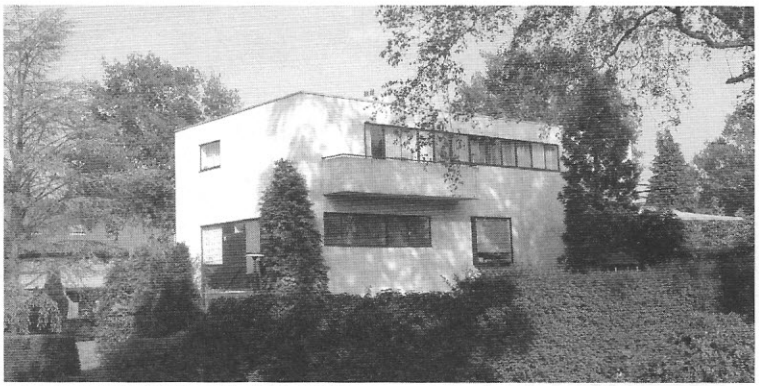

Architect H.T. Wijdeveld 1885-1987 exponent van het Nieuwe Bouwen. Een van zijn ontwerpen is de villa aan de Biesdelselaan 39 in Velp 1963.

Het Nieuwe Bouwen

In de jaren twintig van de vorige eeuw ontstond in de architectuur het functionalisme. Volgens deze internationale stroming moest de bouw worden georganiseerd als een industrieel proces, met rationele methoden en toepassing van industriële materialen. Ze werd in Nederland bekend als het Nieuwe Bouwen, de Nieuwe Zakelijkheid of het Functionalisme. In Nederland werden haar ideeën vooral uitgewerkt in de twee architectenverenigingen: 'Opbouw' in 1920 opgericht in Rotterdam en het Amsterdamse 'De 8' uit 1927. Hun credo was 'licht, lucht, ruimte'. Vanaf 1932 publiceerden zij hun ideeën in het tijdschrift 'De 8 en Opbouw'. Ze wilden lichte constructies in plaats van zware baksteenmuren en verkozen grote ramen boven kleine vensteropeningen. Zonlicht en frisse lucht warenimmers onmisbaar voor een gezond lichaam. Daarnaast wilden ze goedkoop en doelmatig bouwen en waren ornamenten absoluut taboe. De eisen die de architecten van Het Nieuwe Bouwen stelden ten aanzien van de woningbouw waren inval van licht, lucht en voldoende ruimte voor de bewoners. Zij vonden dat een goed funtionerend huis beter was dan een mooi huis. Men paste zo min mogelijk materiaal toe, en probeerde de bouwwijze zo goedkoop mogelijk te houden, door bijvoorbeeld montagebouw toe te passen. Deze stroming deed concessies aan zowel uiterlijke schoonheid als aan constructieve kwaliteit. Het vele gebruik van glas, om snel te kunnen bouwen en veel lichtinval mogelijk te maken, zorgde bijvoorbeeld voor hoge stookkosten.

In de gemeenten Rheden en Rozendaal is niet veel in deze functioneel zakelijke stijl gebouwd. In Velp en Rozendaal enkele villa's en in Dieren de voormalige graanmalerij van de Coöperatieve Landbouwvereniging Spankeren aan de Zutphensestraatweg 42. Dit complex is ontworpen, door architect Heineman uit Velp. Helaas staat het pand op de nominatie om te worden afgebroken!

Hendricus Theodorus Wijdeveld (1885-1987)

De architect H.Th. Wijdeveld begon zijn carrière op het atelier van P.J.H. Cuypers en werkte ook nog voor de Fransman Cordonnier, de architect van het Vredespaleis.

Woonhuis met atelier van beeldhouwer Piet Sieger aan de den Bruyl 35 te Velp is een mooi voorbeeld van architect Rietveld van De Stijlgroep

Het werk van zijn leermeester zag hij niet als basis voor de eigen beroepspraktijk. Hij ontwikkelde een volstrekt persoonlijke stijl in zijn gebouwen, meubelen, theaterdecors en in zijn typografische ontwerpen. Hij was de meest opvallende architect van de Amsterdamse school en was ook nogal internationaal georiënteerd en geïnspireerd door zijn Amerikaanse collega Frank Lloyd Wright. Wijdeveld was hoofdredacteur en typografisch verzorger van het tijdschrift Wendingen en als zodanig invloedrijk in de wereld van de kunst. Het maandblad verscheen tussen 1918 en 1931 en richtte zich op nieuwe vormgeving en architectuur. Er verschenen in deze tijd zeven themanummers over Frank Lloyd Wright.

Wijdeveld is de ontwerper van de villa met praktijkruimte aan de Biesdelselaan 39 in Velp, die is gebouwd tussen 1962-63. Deze functionalistisch ogende villa op de hoek van twee lanen, een gemeentelijk monument, is door Wijdeveld ontworpen toen hij 77 jaar was. Het huis bestaat uit een souterrain met garage en voormalige tandartspraktijk met aparte entree, een iets verhoogd geplaatste begane grond met de hoofdentree en de woonvertrekken en een verdieping met de slaapkamers. Het souterrain is iets teruggelegd en bekleed met groen geglazuurde baksteen. Het rechthoekige hoofdvolume is witgepleisterd. De soberheid van de voorgevel wordt versterkt door een kruisvorm, gevormd door de voordeur, de ramen, het trapraam en een betonreliëf met een abstract patroon.

De Stijl

De beweging De Stijl, is genoemd naar het tussen 1917 en 1931 uitgegeven tijdschrift De Stijl en vond in de architectuur aansluiting bij het Nieuwe Bouwen. De Stijl streefde naar alzijdigheid en ontmaterialiseren door gebruik van witgepleisterde wanden met veel glas in gevarieerde composities; vaak met platte luifeldaken en primaire kleuraccenten (rood, blauw, en geel).

Gerrit Rietveld (1888 – 1964)

Rietveld was een Nederlands architect en meubelontwerper. Als zoon van een schrijnwerker leerde Gerrit het vak in de winkel van zijn vader. Zo creëerde hij in 1908 reeds zijn eerste meubelstukken. Tussen 1906 en 1911 volgde hij cursussen in architectuurtekenen bij onder andere P. Houtzagers in Utrecht

en in 1911 opende hij een eigen meubelmakerij, terwijl hij in de avonduren een architectuurcursus volgde bij P.J.C. Klaarhamer (1911–1915).

Een groepje van Rietveldwoningen aan de Hertog van Gelrestraat 26-29 te Rozendaal

In deze jaren maakte hij kennis met Van 't Hoff, Van der Leck, Van Doesburg en andere latere leden van De Stijl, bij welke groep hij zich in 1919 aansloot. Zijn meubelontwerpen uit deze jaren, in de karakteristieke primaire kleuren (rood, geel, blauw), zijn dan ook pure realisaties van de opvattingen van De Stijl.

Sinds 1919 als zelfstandig architect in Utrecht gevestigd, begon hij in 1921 samen te werken met de binnenhuisarchitecte Truus Schröder-Schräder. Uit deze samenwerking resulteerde onder meer het Schröderhuis aan de Prins Hendriklaan te Utrecht (1924), een internationaal baanbrekend ontwerp, waarin hij zowel de ideeën van De Stijl met betrekking tot de begrippen functie, constructie, vorm en ruimte verwerkte, alsook de opvattingen, zoals hij zich die had eigen gemaakt bij zijn meubelontwerpen. Het is een van de weinige gebouwen die een zuiver voorbeeld zijn van De Stijl.

Met de dood in 1931 van Van Doesburg kwam ook een einde aan de uitgave van het tijdschrift De Stijl en brak voor Rietveld een moeilijke periode aan. Zijn ontwerpen voor arbeiderswoningen werden nimmer uitgevoerd; de moderne architectuur dreigde overvleugeld te worden door een traditionalistische 'nationale' stijl en het duurde in feite tot 1955 eer Rietveld de reputatie herwon, die hij verdiende. Rietveld heeft veel geleerd en in zijn eigen ontwerpen uitgedragen van het werk van Hendrik Petrus Berlage en tevens van dat van Frank Lloyd Wright. De grote verbreiding van de opvattingen van achtereenvolgens De Stijl, de Nieuwe Zakelijkheid en het functionalisme in de moderne Nederlandse architectuur is voor een niet onaanzienlijk deel aan hem te danken geweest. In januari 1964 werd hem door de TH in Delft een eredoctoraat verleend.

Rietveld in Velp en Rozendaal

Rietveld heeft in Velp twee woningen gebouwd en wel de woning van de familie Stoop, Beekhuizenseweg 44, (tussen 1950-1952) en de woning van de familie Slegers, Den Bruyl 35, (tussen 1952-1954). In Rozendaal heeft hij 4 woningen gebouwd aan

de Hertog van Gelrestraat 26-29 (tussen 1958-1961). Al deze Rietveldhuizen zijn gemeentelijke monumenten.

Woning aan de Beekhuizenseweg 44 te Velp, die Rietveld oorspronkelijk ontworpen heeft voor de familie Stoop

Beeldhouwer Piet Slegers had in het begin van de jaren vijftig behoefte aan een atelier met woonruimte. Hij liet Rietveld een ontwerp maken, maar dat werd in de gemeente Waalre waar hij woonde afgewezen. Ook een volgende ontwerp viel bij die gemeente niet in de smaak. Hij besloot toen naar Velp uit te wijken, waar Rietveld al een villa gebouwd had. Hier verliep het ontwerp proces tamelijk vlot en er werd een woonhuis met atelier gebouwd. Het woonhuis bevat drie tweepersoons slaapkamers. Alhoewel de vertrekken tamelijk klein zijn krijg je een indruk van ruimte door de toepassing van hoog geplaatste ramen rond de centraal gelegen keuken, waar veel licht doorheen speelt. De gevels zijn afwisselend zwart en wit geverfd met zwarte plinten. Witte kozijnen met deuren en vensters in rood, blauw, geel en zwart. Dus echte De Stijl kleuren. Het interieur van het woonhuis is nagenoeg geheel in de oorspronkelijke staat behouden, inclusief de keuken.

De familie Stoop, waarvan de woning in Arnhem in de oorlog gedeeltelijk verwoest was, had haar oog laten vallen op een nog onbebouwd gebied buiten Velp. Dochter Nel werkte voor het bureau van Rietveld, zodat hij de opdracht kreeg om voor de familie een huis te ontwerpen aan Den Bruijl. Met het ontwerp van het woonhuis voor de familie Stoop keert Rietveld terug naar zijn De Stijl ontwerpen uit de jaren twintig. Vooral de compositie van de zuidgevel kan de vergelijking met het Schröderhuis makkelijk aan. De woning is opgebouwd uit vrijstaande gevelvlakken, houten puien, en een uitkragend platdak. Door de wandvlakken door middel van smalle donkere stroken te scheiden van het dak en het maaiveld, lijken ze te zweven.
De voorgevel, van 10 meter breed en 3 meter hoog, heeft aan de linkerkant een kozijn van 3 x 3 meter, heeft nog de originele kleurstelling in dofblauw en wit en is verder blind. Het huis bevat een woonkamer en vijf slaapkamers. In de keuken vond men

alleen een koudwaterkraan; mevrouw Stoop was een Spartaans type ze vond warmwater overbodige luxe. De mooie keuken is bij een verbouwing verloren gegaan. Bij die verbouwing is tevens de garage verbreed en een verbinding gemaakt tussen huis en garage.

Het paviljoen, dat voor slechts een tentoonstellingsseizoen gebouwd werd in 1954 in het park Sonsbeek te Arnhem. Het werd voor pernament gebruik herbouwd op het terrein van het museum Kröller-Müller in Otterlo en wordt beschouwd als een van de meest succesvolle naoorlogse gebouwen van architect Rietveld.

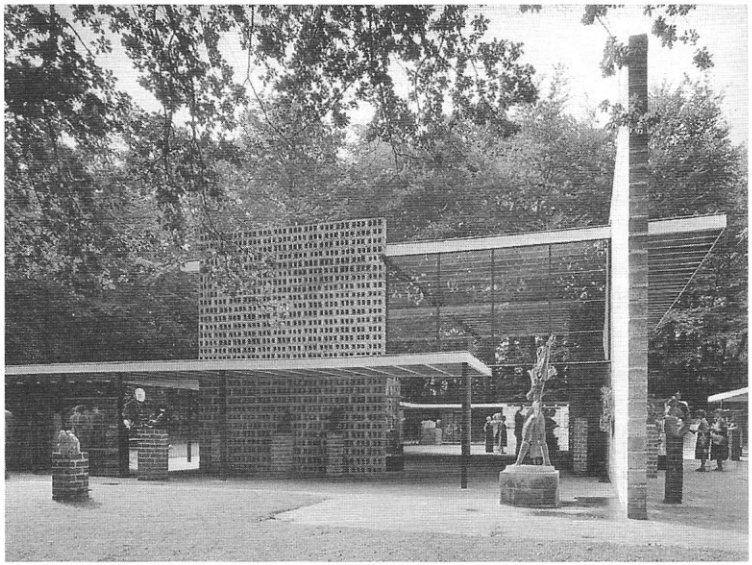

Het Bouwbedrijf Bakhuizen had uitgewerkte plannen voor de bouw van twee dubbele woonhuizen op een sterk geaccidenteerd terrein aan de Van Gelrestraat in Rozendaal. Het ontwerp beviel niet en in 1960 werd Rietveld gevraagd de plannen aan te passen. De woningen kregen bijna identieke plattegronden, twee aan twee en een kwartslag gedraaid. Ze werden eenvoudig ingedeeld met woonkamer, keuken en drie slaapkamers en een onder het huis gelegen garage met ruime kelder. De gevels waren uitgevoerd in rode en gele baksteen met zwarte balk onder het dak. De kozijnen waren wit geverfd met vensters en deuren in primaire kleuren. Inmiddels zijn de meeste gevels geverfd en is er veel aan de huizen verbouwd, hoewel het aanzien aan de straatzijde redelijk bewaard is gebleven.

Van zijn talrijke opdrachten kunnen genoemd worden:
Het beeldenpaviljoen voor het park Sonsbeek te Arnhem in 1954 gebouwd en afgebroken en in 1965 herbouwd in het Kröller-Müller Museum te Otterlo als het Rietveld-paviljoen; de Julianahal te Utrecht

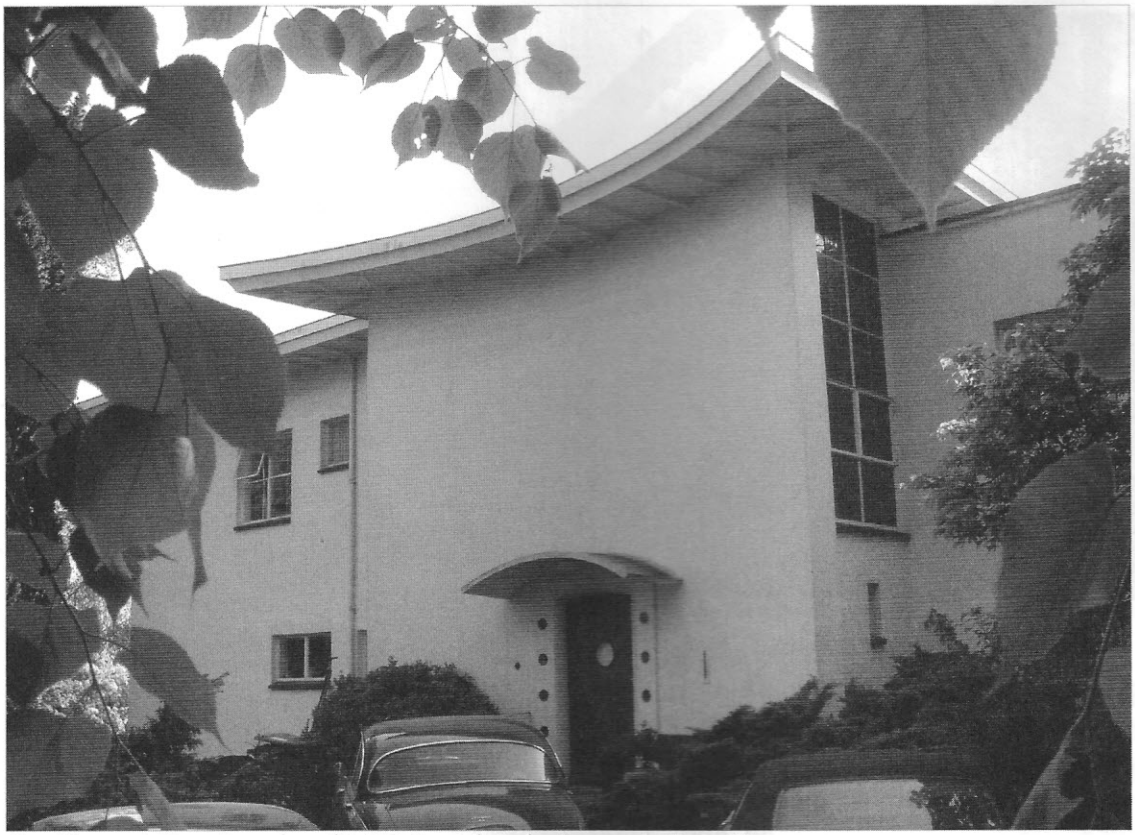

De villa aan de Rozenhagenlaan 4 te Velp toont de invloeden van de Groep 32, waarvan de ontwerper van de villa architect W.A.M. van der Veld een exponent was.

in 1956 samen met Ter Braak, Van den Berg, Van Grunsven en Prey; huizenblokken te Hoograven en Utrecht in 1954–1957; woonhuizen te Bergeijk en Best in 1956–1957; in 1956 de textielfabriek De Ploeg te Bergeijk; een kantoorgebouw voor betonfabriek Schrale te Zwolle 1957–1958; het Nederlands paviljoen voor de Wereldtentoonstelling te Brussel 1958; het tentoonstellingsgebouw Zonnehof te Amersfoort 1958–1959 en een woonhuis te Ilpendam in 1959.

In 1961 associeerde hij zich met de architecten J. van Dillen en J. van Tricht; zijn ontwerpen voor de Kunstacademie te Arnhem (1963), de Rietveld-Academie in Amsterdam (1967) en het wijkcentrum De Hoeksteen in Uithoorn (1965) werden door het bureau voltooid. Een van zijn laatste ontwerpen was het Van Goghmuseum in Amsterdam.

Groep 32 (1932-1950)

Groep 32 is een in 1932 onder andere door Albert Boeken opgerichte afsplitsing van de Opbouw en De 8. Deze bouwkundige stroming onder leiding van architect Arthur Staal vond dat het functionalisme te ver doorgeschoten was in het Nieuwe Bouwen. Arthur Staal, zoon van de Amsterdamse School archi-

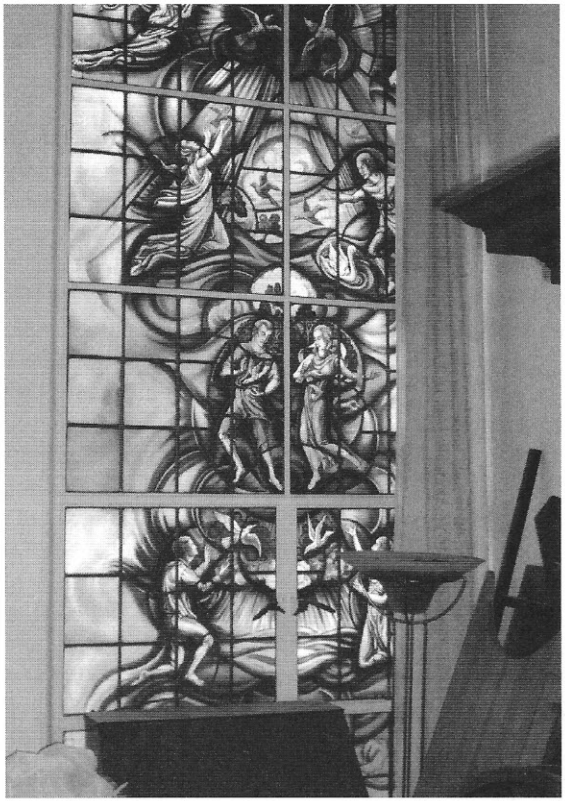

Detail van het glas-en-lood raam in het trappenhuis van de villa aan de Rozenhagenlaan 4 te Velp. Het ontwerp is van J.H.E. Schilling

tect Jan Frederik Staal, was van mening dat de functionalisten van onder meer De 8 en Opbouw het bouwen te wetenschappelijk benaderden. Groep 32 deed een poging de classicistische Barok nieuw leven in te blazen. In een tijdperk van moderne bouw gaf zij het classicisme een laatste stuip, hoewel die stijl algemeen was afgezworen. Zij noemden zich de traditionele functionalisten. De architecten van Groep 32 richtten zich op minder functionalistische architectuur. Voor de oude generatie functionalisten was architectuur een kwestie van ontwerpen van zuivere constructies voor zuivere functies. Groep 32 vond dat ook de schoonheid van de vorm belangrijk was. Bouwwerken zijn te herkennen aan gebogen muren en kromme lijnen.

De villa van de architect W.A.M. van der Ven aan de Rozenhagenlaan 4 in Velp, staat op de gemeentelijke monumentenlijst. De huidige villa werd gebouw in de stijl van het Nieuwe Bouwen, waarbij de enigszins barokke vorm van de oprit en de gebogen muren en het licht gebogen dakvlak wijzen op invloed van de eerder genoemde Groep 32. In de uitvoering van de villa met patrijspoortachtige vensters, witte muurvlakken en ijzeren reling, is de invloed van de scheepsarchitectuur duidelijk zichtbaar. Het verhoogd liggende huis is geheel asymmetrisch van opzet en heeft diverse verspringende en in hoogte van elkaar verschillende bouwdelen, waarvan het hoofdgedeelte het hoogste is en bedekt door een ver overstekend en op sommige plaatsen licht gebogen vlak dak. De villa heeft twee gepleisterde bouwlagen en een in grote bakstenen uitgevoerde hoge sokkel, waarin zich het souterrain bevindt. De meeste kozijnen zijn in staal uitgevoerd.
Het interieur van de villa is gaaf bewaard gebleven en bevat ondermeer twee glas-in-loodramen van J.H.E. Schilling (1893-1942).

Informatie
* Rodijk, G.H., De huizen van Rietveld, Zwolle 1991
* Knoop, W.H., Architectuur en stedenbouw in Gelderland 1850-1940, Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist, Waanders Uitgevers, Zwolle.

Lezers vragen antwoorden

Gezocht Film over Rheden uit 1956
Otto Hagen uit Rheden heeft omstreeks 1956 een film gemaakt over Rheden.
Mocht iemand in het bezit zijn van deze film en deze beschikbaar willen stellen aan de Oudheidkundige Kring Rheden-Rozendaal om de film digitaal over te laten zetten op CD of DVD dan zou dat een mooie aanwinst zijn voor onze vereniging. Uiteraard krijgt de uitlener de film weer retour na de digitale overzetting.
Weet u meer over deze film wilt u dan contact opnemen met met de voorzitter van de redactie Walter de Wit, 026-4954344.

Oprichtingsdatum café Het Wapen van Rheden
De vraag van mevrouw C. Gerritsen uit Rheden, die gesteld is in nummer 149 van Ambt & Heerlijkheid, luidde: wat is de oprichtingsdatum van het café Het Wapen van Rheden. Het antwoord is niet exact te geven maar is wel te benaderen. Een tijd lang werd Het Wapen van Rheden "bestiert" door drie dames, in de volksmond de "Drie Sneetjes" geheten. Hun ouders, Antonie Willem Aalders (1853) en Aleida Mergrieta Henny (1859), trouwden op 1 mei 1879. Na het overlijden van hun vader, die timmerman was, in 1916 is hun moeder (waarschijnlijk?) met het café Het Wapen van Rheden begonnen. De drie dochters namen het later over. Het stichtingsjaar zal omstreeks 1916 liggen.

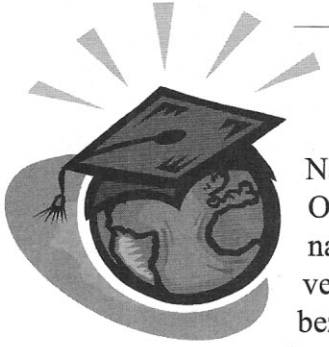

Gezocht Webmaster

Na een aantal besprekingen met een kleine werkgroep krijgt de website van de Oudheidkundige Kring enige vorm en inhoud. Het wordt nu dan ook tijd om te zoeken naar iemand die deze website voor de ons wil gaan beheren. Volgens de door ons verkregen informatie is het structureel bijhouden van de website geen tijdrovende bezigheid. Het opzetten van de site gebeurt door een professioneel bedrijf en zodanig dat het bijhouden ook eenvoudig te doen is.
Wat we vragen is iemand met een goede kennis van het gebruik van de PC en de ambitie om de site ook als een belangrijk visitekaartje van de kring te gaan beheren. Voor ons is het een uitdaging die we als kring graag aangaan, mede gevoed door het feit dat we er eigenlijk ook niet meer onderuit komen om ons op een moderne wijze aan de mensen te presenteren.
We bieden geen salaris maar wel de volledige en enthousiaste ondersteuning van het bestuur en de werkgroep PR.

Geïnteresseerde belangstellende kunnen contact opnemen met Walter de Wit, 026-4954344.

Algemene Ledenvergadering 2006
Donderdag 20 april is de Algemene Ledenvergadering van de Kring gehouden in de Oude Jan te Velp.
Het bestuur is blij dat zoveel leden acte de présence gaven (ca. 90) en hun belangstelling toonden voor het wel en wee van de Oudheidkundige Kring Rheden-Rozendaal.
Ans van Manen en Co de Bruijn hebben afscheid genomen als respectievelijk bestuurslid en als voorzitter van de redactie van Ambt & Heerlijkheid. Francine van Rijswijk-Kok uit Dieren is door de vergadering benoemd als bestuurslid.
De notulen van de jaarvergadering treft u aan als bijlage in deze Ambt & Heerlijkheid.

Na de vergadering en een korte pauze heeft onze vice voorzitter, Walter de Wit, dia's vertoond van oude foto's, kaarten en prenten uit tijdschriften. Aan de hand hiervan ontstond een levendige discussie, veel aanwezigen herkenden de locaties, de mensen op de foto's en soms zichzelf. Daarna was er gelegenheid om, onder het genot van een drankje, na te praten. Het was een geslaagde avond.

Koninginnedagmarkt
Op 29 april hebben de werkgroep PR en het bestuur weer op de Koninginnedagmarkt gestaan, zoals elk jaar op de Rozendaalselaan in Velp. Ondanks de regen hebben veel mensen onze kraam bezocht; enkelen hebben zich direct aangemeld als nieuw lid en velen toonden interesse. Ook voor de, door de Kring uitgegeven, boeken was grote belangstelling en veel mensen hebben hun handtekening gezet voor het behoud van het Landgoed Rhederhof.

Vooraankondiging
Op 21 en 22 oktober aanstaande is er in de zaal van de Ontmoetingskerk te Dieren een tentoonstelling met de titel 'Nijver Dieren Noord'. Op deze tentoonstelling is te zien wat de heer Frans Nas de laatste jaren heeft verzameld tijdens zijn onderzoek voor het later te verschijnen boek 'Nijver Dieren Noord'.

Elise Olde Rikkert
voorzitter

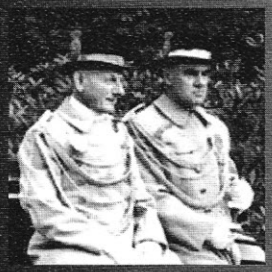

Ambt & Heerlijkheid
een uitgave van de
Oudheidkundige Kring
Rheden - Rozendaal